

ધંધુકા શ્રી પુષ્ટીમાર્ગીય પુસ્તકાલયદ્વારા પ્રકાશિત ગ્રંથમાળા

ગ્રંથરત્ન—૨ અ

શ્રી આચાર્યજી મહાપ્રભુજી (શ્રી વલ્લભાચાર્યજી) પ્રણીત

વેાડશ ગ્રંથો પૈકી

સ્વરત્ન, અંતઃકરણપ્રબોધ, જલભેદ,
પંચપદ્યાનિ અને ચતુઃશ્લોકી ગ્રંથો.

વણીજ સરણ ગુજરાતીમાં સમજણ સહિત
(સાધારણ ભણેલા વૈષ્ણવોને માટે)

પ્રકાશક,

તુળશીદાસ લલ્લુભાઈ

શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય પુસ્તકાલયના મંત્રી—ધંધુકા.

લેખક—ગીરધર મૂળજી શાહ, રહેવાસી ધંધુકા

હાલ બરવાલાના સ્કુલ માસ્તર.

સંવત ૧૯૬૯.

સને ૧૯૧૩.

આવૃત્તિ પેહેલી.

પ્રત ૨૦૦૮.

અમદાવાદ

ધી ગુજરાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. સોમાલાલ મંગળદાસે છાપ્યું.

નોંધાવર ૦—૧—૦

૧ ષોડશ ગ્રંથો પૈકી આ પુસ્તકાલય તરફથી યમુનાદ્રક વગેરે
 ૩ ગ્રંથો બહાર પડેલા છે તેમાં ષોડશ ગ્રંથોની પ્રસ્તાવના
 આપેલી છે.

૨ છ માસમાં તેની ૧૬૦૦ નકલો ખપી જવાથી આ ગ્રંથોની
 ભાષા અને વિવેચન વૈષ્ણવ વર્ગમાં અનુકુળ જણાવાથી
 આ પાંચ ગ્રંથો બહાર પાડવાનું બની શક્યું છે.

૩ ઉપરના ૩ ગ્રંથોની મુંબાર્જના શેઠ રણછોડદાસ વરજીવન-
 દાસ પેટલાદીએ ૫૦૦ નકલો, અમદાવાદના શેઠ મંગળ-
 દાસ ગિરધરલાલભાઈએ ૩૦૦ નકલો અને વીરમગામના
 એક વૈષ્ણવ તરફથી ૧૦૦ નકલો વૈષ્ણવોને ભેટ આપવા
 માટે ખરીદવામાં આવી છે. આવા સરળ ગ્રંથોનો ફેલાવો
 કરવામાં મદદ કરવા માટે તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક ઉપકાર
 માનવામાં આવે છે. આશા છે કે બીજા ધનવાન ભાવિક
 વૈષ્ણવો તરફથી તેવી રીતે આ ગ્રંથોનો ફેલાવો થવામાં
 આ પુસ્તકાલયને મદદ મળશે.

સાધારણ લણેલા માટે આ ગ્રંથ હોવાથી શ્લોકના વાંચનમાં
 સહેલાઈ થવા માટે સંધીના નિયમો બધે સાચવ્યા નથી.

સંવત ૧૯૬૯ ના પોષ
 વદ ૧૧.

લેખક—

દાસાનુદાસ

ગિરધર મૂળજી શાહ.

રહેવાસી ધંધુકાના.

હાલ બરવાળા તાલુકા સ્કુલ માસ્તર
 (તા. ધંધુકા)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાખિટ વિભાગ] .

અનુક્રમાંક ૪૩૮-૭

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ નવરત્ન અંત:૩૨૫ પ્રકારે
નવરત્ન પંચમુદ્રાનિ અને મહુ:મ્મડી
વિષય ૫૨૨૪૩:૨૦

॥ श्री कृष्णाय नमः ॥

॥ श्री गोपीजन वल्लभाय नमः ॥

॥ अथ नवरत्न ग्रन्थः ॥

चिंतासंतानहंतारो यत्पादांबुजरेणवः ॥

स्वीयानां तान्निजाचार्यान् प्रणमामि मुहुर्मुहुः ॥ १ ॥

श्री आचार्यજી મહાપ્રભુજીએ આ ગ્રન્થ પોતાના અ-
નન્ય સેવક ગોવિંદદેવેને મનમાં રહેતો ઉદ્દેગ મટાડવા માટે
અને તે નિમિત્તે સમગ્ર વૈષ્ણવ માટે કરેલ છે. આ ગ્રન્થનો
અભિપ્રાય સહિત પાઠ કરવાથી જેવી રીતે ગોવિંદ દેવેનો ઉ-
દ્દેગ (ચિંતા) નાશ પામ્યો હતો, તેવી રીતે ભાવાર્થ જાણી
પાઠ કરવાથી દરેક વૈષ્ણવની ચિંતા નાશ પામે છે.

ચિંતાનું સ્થાન અંતઃકરણ છે, માટે અંતઃકરણનું પૂર્ણ
રીતે શોધન થવાથી ચિંતાનો નાશ થાય.

અંતઃકરણમાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર એ
ચાર વાનાં છે.

(૧) મન—સંકલ્પ વિકલ્પ કર્યા કરે છે.

(૨) બુદ્ધિ—મને કરેલા સંકલ્પ વિકલ્પના સામસામી
રહીઆ આપે છે.

(૩) ચિત્ત—મને કરેલા સંકલ્પ વિકલ્પની આબતમાં બુદ્ધિ તરફથી સામસામા મળેલા રદીઆ ઉપરથી નિશ્ચય કરે છે.

બુદ્ધિ અને ચિત્તને ભેગા ગણીએ તો બુદ્ધિ નિશ્ચયનું પણ કામ કરે છે.

(૪) અહંકાર—તે નિશ્ચયનો અમલ કરે છે.

चिंता कापि न कार्या निवेदितात्मभिः कदापि ॥

भगवानपि पुष्टिस्थो न करिष्यति लौकिकीं

च गतिम् ॥ ૧ ॥

અર્થ:—જેમણે પોતાનું (માનેલ) સર્વસ્વ શ્રી ઠાકુરજીને નિવેદન કરેલ છે, તેમણે કદાપિ કાંઈ પણ ચિંતા ન કરવી. કારણ કે અંગીકાર કરનાર ભગવાન પણ પુષ્ટિસ્થ છે, તે લૌકિક ગતિ નહિ કરે.

આખા જગતના આદિકારણ પ્રભુ એકજ છે પરંતુ તેમણે કરેલી પુષ્ટિ, મર્યાદા અને પ્રવાહી સૃષ્ટિના જીવ, દેહ અને ક્રિયા જેમ જુદી જુદી છે તેવી રીતે તેમને ફળ પણ જુદી રીતે આપે છે માટે,—

(૧) જગતના આદિકારણ પ્રભુ દેવી જીવો મધેના પુષ્ટિ જીવો ઉપર અનુગ્રહ દ્રષ્ટિથી જુએ છે જેથી પુષ્ટિ જીવો ઉપર પુષ્ટિસ્થ પ્રભુ ધિરાજે છે એમ કહેવાય છે.

(૨) તેજ પ્રભુ દેવીજીવો મધેના મર્યાદાની અપેક્ષા પ્રધાનજીવો ઉપર વેદાદિમાં કહેલ રીતે ફળ આપવા રૂપ દ્રષ્ટિથી જીએ છે, માટે મર્યાદા જીવો ઉપર મર્યાદાસ્થ પ્રભુ ખિરાજે છે એમ કહેવાય છે.

(૩) તેજ પ્રભુ આસુરી જીવોના જીવનક્રમ માટે ઠરાવેલા કુદરતરૂપ નિયમને અનુસરી કર્મ પ્રમાણેજ ફળ આપવાની દ્રષ્ટિથી જીએ છે, જેથી પ્રવાહી જીવો ઉપર પ્રવાહસ્થ પ્રભુ ખિરાજે છે એમ કહેવાય છે.

પુષ્ટિજીવને મુખ્ય ફળ પુરૂષોત્તમની પ્રાપ્તિ છે, મર્યાદા જીવને મુખ્ય ફળ અક્ષરની પ્રાપ્તિ છે, અને પ્રવાહી જીવોને મુખ્ય ફળ સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ છે.

પુષ્ટિ પ્રભુ સાધનની અપેક્ષા રાખતા નથી, પરંતુ ભક્તની દિનતાથીજ પ્રસન્ન થઈ કરૂણા દ્રષ્ટિ દ્વારાજ તેનું નિવેદન સ્વિકારે છે. એટલે લૌકિક કાંઈ પોતાનાપણાથી ન રહેવાથી તેમાં પ્રભુજી અતિ નહિ કરે એમ નિશ્ચય રાખવો.

નિવેદન કર્યા પછી લૌકિક બાબતમાં મનના સંકલ્પ વિકલ્પો કરવા નહિ. નિબંધમાં બતાવ્યું છે કે-મિથ્યા ધ્યાન કરવું નહિ, માટે લૌકિક સંકલ્પ વિકલ્પો આવે તો તેનિવેદનનું સ્મરણ કરી તરત મનમાંથી તેવા મિથ્યા ધ્યાનરૂપ લૌકિક સંકલ્પ વિકલ્પ કાઢી પ્રભુ સંબંધીજ સંકલ્પો કરવા. આ હકીકત બીજા શ્લોકમાં બતાવે છે.

નિવેદનં તુ સ્મર્તવ્યં સર્વથા (સર્વદા) તાદૃશૈર્જનૈઃ ॥

સર્વેશ્વર ઋ સર્વાત્મા નિજેચ્છાતઃ કરિષ્યતિ ॥ ૨ ॥

અર્થઃ—સર્વ પ્રકારે (અથવા હમેશાં) તાદૃશી ભક્તો સાથે નિવેદનનું સ્મરણ કરવું, અને પ્રભુ સર્વના ઇશ્વર અને સર્વના આત્મા છે, તે પોતાની ઇચ્છાથી કરશે એમ વિચારવું.

તાદૃશીની સાથે નિવેદનનું સ્મરણ કરવાથી પ્રભુના દાસને પ્રભુની સેવોપયોગી બાબત સિવાય મનમાં કાંઈ વિચારવાનું નથી, એ બાબત યાદ આવ્યા કરે છે, જેથી પ્રભુ સેવોપયોગી સિવાય બીજા સંકલ્પ વિકલ્પોને નિવેદનના સ્મરણથી હટાવવા.

મનમાં સદા જેવું સ્મરણ આવ્યા કરે તેવા સંકલ્પ વિકલ્પ ઉઠે છે, માટે જેના લૌકિક સંકલ્પ વિકલ્પ નાશ પામ્યા છે અને પ્રભુ સંબંધીજ સંકલ્પો આવે છે, તેવા તાદૃશીની સાથેના સમાગમથી તેમની પેઠે લૌકિક બાબતના સંકલ્પ વિકલ્પોનો નાશ થઈ મનમાં પ્રભુ સંબંધીજ સંકલ્પો આવે છે. એ રીતે તાદૃશીની સાથેના સમાગમથી મનનું શોધન થવાની જરૂર છે.

પ્રભુ સર્વના નિયંતા હોવાથી અને સર્વના આત્મા હોવાથી પોતાની ઇચ્છાથી જે કરવાનું હશે તે કરશે. જ્યારે

આપણા વિચાર પ્રમાણે પ્રભુ કરવાના નથી, પણ પોતાની ઇચ્છાથીજ કરવાના છે તો પછી મનમાં લૌકિક કર્શો વિચાર શા માટે થવા દેવો જોઈએ, અને કદાપિ પ્રથમના અવશેષ અધ્યાસને લીધે તેવા વિચારો થઈ આવે તો તાદૃશીની નિવેદનના સ્મરણથી હટાવી કાઢવા.

આ રીતે બે શ્લોકથી મનમાં લૌકિક સંકલ્પ વિકલ્પો આવતા હોય તેને હટાવી કાઢવાનો ઉપાય બતાવી લૌકિક અતિ સંબંધીની ચિંતાનું નિવારણ કરવા ઉપાય બતાવ્યો છે.

હવે ત્રણ શ્લોક વડે બુદ્ધિનું શોધન કરી ચિંતા દૂર કરવા ઉપાય બતાવે છે.

सर्वेषां प्रभुसंबंधो न प्रत्येकमितिस्थितिः ॥

अतोऽन्य विनियोगेऽपि चिंताका स्वस्य सोऽपि चेत्॥૩॥

અર્થ—નિવેદન થયા પછી નિવેદન કરેલા તમામ પદાર્થને પ્રભુનો સંબંધ છે, ફક્ત જેણે નિવેદન કરેલ છે તેનોજ જુદો સંબંધ નથી. જ્યારે એમજ છે તો પછી અન્ય વિનિયોગમાં પણ પોતાને શા માટે ચિંતા કરવી.

મનમાં પ્રભુ સંબંધીજ સંકલ્પો આવે છતાં બધા વાનાનું નિવેદન કરેલ છે તે બધા પ્રભુમાં લાગતા નથી, અન્ય વિનિયોગમાં આવે છે, માટે નિવેદનની સિદ્ધિ નહિ થઈ હોય એમ બુદ્ધિમાં આવતું હોય તેના સમાધાન માટે કહે છે.

દૈહિક સર્વ પદાર્થોમાંથી પોતાનું મમત્વ મટી ગયા બાદ તે પદાર્થો પ્રભુ સિવાય બીજા વિનિયોગમાં આવતાં હોય, ત્યાં એમ સમજવું કે પ્રભુ સર્વાત્મા અને સર્વેશ્વર છે. જે બીજા વિનિયોગમાં આવે છે તે પણ પ્રભુ પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે કરતા હોવાથી તેમના અન્ય વિનિયોગમાં પણ ચિંતા કરવાની જરૂર નથી, કારણ તેમ કરવાથી પોતાનું અંતઃકરણ ચિંતારૂપી અન્ય વિનિયોગમાં આવી જતાં નિવેદનનો ભંગ થાય છે, માટે બુદ્ધિમાં પ્રભુ સંબંધી સિવાય બીજા બાબતનો સારાસાર જોવાનું જ બંધ કરવું, જેથી ચિંતાનો ત્યાગ થાય છે.

અજ્ઞાનાદથવા જ્ઞાનાત્ કૃતમાત્મનિવેદનમ્ ॥

યૈઃ કૃષ્ણસાત્કૃતપ્રાણૈઃ તેષાં કા પરિદેવના ॥ ૪ ॥

અર્થ—અજ્ઞાનથી અથવા જ્ઞાનથી જેણે આત્મનિવેદન કરેલું છે તે નેકશી ચિંતા કરવાની નથી, તો પછી જેણે કૃષ્ણની સાથે પોતાના પ્રાણ જોડેલા છે તેને તો શી ચિંતા કરવાની હોય.

ત્રીજા શ્લોકમાં અન્ય વિનિયોગની બાબતમાં ચિંતા છોડવાનું કહ્યું, અને બુદ્ધિમાં પ્રભુ બાબત સિવાય બીજા બાબતનો સારાસાર જોવાનું બંધ કરવાનું કહ્યું, પરંતુ બુદ્ધિ પણ અન્ય વિષયમાં પરોવાયેલી રહેતી હોય તો નિવેદનના અસ્વિકાર બાબત ચિંતા થાય તો મટાડવા માટે કહે છે કે:-

લક્ષિતમાર્ગમાં પ્રથમાધિકારીએ અજ્ઞાન કે જ્ઞાનથી નિવેદન કર્યા પછી તેનું અંતઃકરણ પ્રથમના અધ્યાસથી અન્ય વિષયમાં પરોવાયેલું રહે છે, છતાં ક્રમે ક્રમે પ્રભુ પ્રમેય બળથી તેનું અંતઃકરણ અન્યમાંથી કાઢી પોતામાં લગાવશેજ, એમ નિશ્ચય છે તો જે ઉત્તમ લક્ષ્તનું મન બહુધા અન્ય વિષયમાંથી નિકળી જઈ પ્રભુની સાથેજ પ્રાણો જોડાઈ ગયા છે તેને પ્રથમના અવશેષ અંતઃકરણ અધ્યાસથી કોઈ વખત તે અન્ય વિષયમાં લાગી જાય તે ખામી પ્રભુજ પ્રમેય બળથી કાઢી નાંખશે, એમ નિશ્ચય કરી થતી ચિંતાનો તરત નાશ કરવો. કારણ કે ચિંતા તો ઉલટી તે અપૂર્ણતા વધારે છે.

નિવેદન કરેલું હોય એટલે ફક્ત આ જે છે તે આપનું છે એમ જણાવેલ હોય તે. ત્યાર પછી તે વસ્તુ પ્રભુ લાયક શુદ્ધ કરી ભોગવવા લાયક બનાવાય છે. તે અર્પણ કરવાના પદાર્થો અનુક્રમે નીચે પ્રમાણે અર્પણ થાય છે.

(૧) દેહના સંબંધવાળા ધન વીગેરે જડ પદાર્થો પ્રથમ અર્પણ થાય છે.

(૨) દેહ સંબંધી ચિત્તાત્મક સગાસંબંધી અર્પણ થાય એટલે તે પણ પ્રભુના છે. એમ જણાયેથી દીકરો જન્મતાં પ્રભુએ તેમની સેવામાં મદદ માટે આપ્યો અને મરી જાય તો તેમણે પોતાની સેવા માટે ઉપાડી લીધો એવો

ભાવ થાય. અથવા તેમના પ્રત્યે પોતાના નથી એવો
વૈરાગ થાય.

- (૩) દેહ અર્પણ થાય એટલે દેહમાં પ્રભુ સેવા કરતાં લગારે
આળસ ન આવે, અને દેહમાં કેાઈ જાતનો અધ્યાસ રહે નહિ.
- (૪) ઇન્દ્રિયાધ્યાસ મટી ઇન્દ્રિયોનું અર્પણ થાય, એટલે તમામ
ઇન્દ્રિયો પ્રભુ સેવામાંજ લાગે.
- (૫) અંતઃકરણાધ્યાસ મટી અંતઃકરણ પ્રભુ લીલાનું જ
ચિંતન કરે.
- (૬) પ્રાણાધ્યાસ મટી પ્રાણો પણ પ્રભુમાંજ તદ્દલીન રહે.

તથા નિવેદને ચિંતા ત્યાજ્યા શ્રી પુરુષોત્તમે ॥

વિનિયોગેઽપિ સા ત્યાજ્યા સમર્થો હિ હરિઃ સ્વતઃ ॥૫॥

અર્થ—આગલા શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણેની નિવેદનની
અંગીકૃતિ શ્રી પુરુષોત્તમમાં થઈ હશે કે નહિ એ શંકાથી
ચિંતા થાય તે છોડવી. અન્ય વિનિયોગ છતાં પણ ચિંતા છો-
ડવી કારણ શ્રી હરિ સ્વતઃ સમર્થ છે.

અંતઃકરણ અવશેષ અધ્યાસને લીધે અન્ય વિનિયોગમાં
જતું હોય તેથી શ્રી પુરુષોત્તમને બદલે તેમના ધામરૂપ અ-
ક્ષરમાં કે તેમના ક્રિયાત્મક સ્વરૂપમાં નિવેદનની અંગીકૃતિ
થઈ હશે એમ પણ ચિંતા ન કરવી. પોતે ભાવથી શ્રી પુ-
રુષોત્તમમાંજ નિવેદન કરેલ છે તો અંગીકૃતિ પણ ભાવાત્મક

શ્રી પુરૂષોત્તમનીજ છે. અંતઃકરણ બીજે લાગતાં છતાં ભક્તના દુઃખ હરનાર હરિ પોતેજ તે અન્ય વિનિયોગ દૂર કરશે એમ સમજ ચિંતા છોડવી.

કામનાથી કરેલું તે તે કામના અધિષ્ઠાતા દેવ અંગીકાર કરે છે, અને તેનું ફળ સ્વર્ગ છે.

નિષ્કામ્ય કર્મમાર્ગથી અર્પણ કરેલ ક્રિયાત્મક પ્રભુ અંગીકાર કરે છે, અને તેનું ફળ સત્યલોક સુધી છે.

શુદ્ધાત જ્ઞાનીએ અર્પણ કરેલ તથા મર્યાદા ભક્તો અર્પણ કરેલ તે અક્ષરાત્મક પ્રભુ અંગીકાર કરે છે.

આ દેહ વીગેરે સર્વ, પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ સ્વરૂપની સેવા કરવા દાસ રૂપેજ છે, એમ શુદ્ધ પ્રેમ ભાવ વડે અર્પણ કરેલું તે પુરૂષોત્તમજ અંગીકાર કરે છે.

આવી રીતે ત્રણ શ્લોકથી બુદ્ધિમાં વિદ્વદ્ ભાવના ન આવવા દેવાથી બુદ્ધિનો વિકાર દૂર થઇ તેમાં પેઢેલી ચિંતાનો નાશ કરવાનો ઉપાય બતાવ્યો છે.

હવે ત્રણ શ્લોકથી ચિત્તના શોધન વડે ચિંતા તજવાનો ઉપદેશ છે.

लोके स्वास्थ्यं तथा वेदे हरिस्तु न कारिष्यति ॥

पुष्टिमार्गस्थितो यस्मात् साक्षिणो भवताऽखिलाः ॥ ६ ॥

અર્થ—પુષ્ટિમાર્ગ (અનુગ્રહ માર્ગ)માં રહેલા હરિલોકમાં અને

વેદમાં સ્વાસ્થ્ય નહિ કરે, જેથી બધા ભડકે. સાક્ષી તરીકે થાઓ.

લૌકિકમાં કે વૈદિકમાં જે જે કાળે જે જે બને તે પ્રભુની ઇચ્છાથી બને છે, તે બાબતમાં પોતાને કાંઈ લાભ હોય નથી, એવી રીતે ચિત્તમાં નિશ્ચય કરી લૌકિક વૈદિક-માંથી મમત્વનો ત્યાગ કરવાથી સાક્ષીની પેઠે થવાય છે.

અંતઃકરણની સ્થિતિ જો લૌકિકમાં રહે તો દુઃખાત્મક સંસાર ચાલુજ રહે, જો વૈદિક કામ્યકર્મમાં સ્થિતિ રહે તો પણ તેમજ થાય, વૈદિક નિષ્કામ્ય કર્મમાં અંતઃકરણની સ્થિતિ થાય એટલે છેવટ લક્ષ્યર્ણિદુ તેજ હોય તેથી પર કાંઈ નથી એમ અંતઃકરણને લાગતું હોય તો તેને પુરૂષોત્તમની પ્રાપ્તિ ન થતાં છેવટ બ્રહ્મલોકની પ્રાપ્તિ થઈ કલ્પાંતે અક્ષરની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે, એવા અભિપ્રાયથી લૌકિક વૈદિકમાં અંતઃકરણની સ્થિતિ એટલે લક્ષ્યર્ણિદુ કૃપાળુ પ્રભુ નહિ થવા દે એમ અભિપ્રાય છે. પોતાનું લક્ષ્યર્ણિદુ પુરૂષોત્તમ પ્રાપ્તિ માટે છે તો અંતઃકરણના અવશેષ અધ્યાસથી મનના સંકલ્પ વિકલ્પ લૌકિક કે વૈદિકમાં કોઈ કોઈ વખત થઈ જાય તે ઉપરથી પોતાની સ્થિતિ માટે ચિત્તમાં ઉદ્વેગ કરવો ઘટતો નથી. કૃપાળુ પ્રભુ પર વિશ્વાસ રાખવો કે પોતાના લક્ષ્યર્ણિદુએ પહોંચાડશે.

એ રીતે ચિત્તમાં ભરાયેલ ચિંતા કાઢવાનો ઉપાય બતાવી હવે ચિત્ત પ્રભુ સિવાય બીજા વિષયમાં જાયજ નહિ, તે માટે સર્વોત્તમ ઉપાય બતાવે છે.

સેવાકૃતિર્ગુરોરાજ્ઞા બાધનં વા હરીચ્છયા ॥

અતઃ સેવાપરં ચિત્તં વિધાય સ્થાયતાં સુખમ્ ॥૭॥

અર્થ—ગુરૂની (સામાન્ય) આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રભુની સેવા કરવી, હરિની ઇચ્છાવડે (વિશેષ આજ્ઞા થતાં) ગુરૂ આજ્ઞાને બાધ થાય તેમાં અડચણ નહિ. એ પ્રમાણે સેવાપર ચિત્ત રાખીને સુખે (આનંદમાં) રહેવું.

લૌકિક વૈદિકમાં ડાળાઇ ગયેલું ચિત્ત પણ પ્રભુ સેવાથી ઠેકાણે આવી પ્રભુ સંબંધીજ નિશ્ચયવાળું થઇ જાય છે, અને જેમ જેમ પ્રભુ સંબંધમાં ચિત્ત લાગી રહેલું રહે છે, તેમ તેમ લૌકિક અને વૈદિક બાબતમાંથી ચિત્ત આપોઆપ છૂટી જઇ વ્યસન સુધી (ભક્તિવર્દિની ગ્રંથમાં બતાવ્યા મૂજબ) પહોંચે છે. જ્યારે સેવામાં પૂરેપૂરું ચિત્ત જોડાય છે ત્યારે પ્રભુની ભક્તના શુદ્ધ અંતઃકરણદ્વારા, સ્વપ્નદ્વારા દેહ સંબંધથી રહિત ફક્ત સેવોપયોગી વિશેષ આજ્ઞા થાય તે આજ્ઞા ગુરૂ આજ્ઞાને અનુકુળ હોય અને ક્યારેક તેને બાધક એટલે પ્રતિકુળતાવાળી હોય, તોપણ જો તે દેહાદિને લગતી ન હોય પરંતુ ફક્ત સેવોપયોગીજ હોય તો તેવી શુદ્ધ અંતઃકરણ અને સ્વપ્નમાં થતી વિશેષ આજ્ઞા પ્રમાણે સેવા કરવી.

પ્રભુમાં વ્યસન થયા પછી તો ચિંતાને સંભવજ નથી ત્યાર પછી સુદૃઢ ભક્તિ થાય છે, એટલે ભગવાન સાક્ષાત્કાર થઇ જે આજ્ઞા કરે છે તે તે આજ્ઞાઓનું સેવન ચિંતા રહિત જ થાય છે.

ચિત્તોદ્દેગં વિધાયાપિ હરિર્યદ્યત્કારિષ્યતિ ॥

તથૈવ તસ્ય લીલેતિ મત્વા ચિંતાં દ્રુતં ત્યજેત્ ॥૮॥

અર્થ—સેવામાં ચિત્ત ઉદ્દેગ પામેતોપણ હરિ જે જે કરે છે તે તે તેમની લીલા છે, એમ માનીને ચિંતાને જલદી છોડવી.

ચિત્તજ પ્રભુ સેવામાં ઉદ્દેગવાળું રહેતું હોય તો કેમ કરવું ? તે બાબતની ચિંતાનો ત્યાગ કેવી રીતે થાય, તે બાબત આજ્ઞા કરે છે કે લૌકિક પ્રતિબંધ તો પ્રયાસ કરવાથી મટે છે, પરંતુ સેવામાં પ્રતિબંધ હોય તો તે બાબત કશો ઇલાજ કરવો નકામો છે, તેમ છતાં ચિંતા ન કરવી. સેવામાં ચિત્ત ઉદ્દેગવાળું રહેતું હોય તો એમ સમજવું કે પ્રભુને આપણી પાસે સેવા કરાવવી નહિ હોય, તે વખતે શુદ્ધાદ્વૈત સિદ્ધાંત અનુસાર જ્ઞાનમાર્ગમાં ચિત્ત પ્રકુલ્લિત રહેતું હોય તો તેમાં ચિત્ત પરોવવું.

અંતઃકરણમાં જે લગવત્કાર્ય કરવાથી આનંદ આવતો હોય તે દેહ સંબંધ વગરનું લગવત્કાર્ય કરવું જોઈએ. નિબંધમાં ભક્તિપ્રકરણમાં કહેલ છે કે જેનાથી સેવા ન બનતી હોય, પરંતુ મનજ પૂરેપૂરું લગવાનમાં રહેતું હોય તેને પણ સાયુજ્ય મુક્તિ થાય છે, જો કે તેને પુરૂષોત્તમનું દાસત્વ સિદ્ધ થતું નથી. તો પોતે તે પ્રકારનો જીવ હશે અથવા બાકીનો લાલ ભાવધ્યમાં મળશે, એમ ચિત્તમાં નિશ્ચય કરી ચિંતા છોડવી.

આ પ્રમાણે બધી રીતે ચિત્તનું શોધન કરી ચિત્ત-
માંથી ચિંતા કાઢી નાંખવી. મતલબ કે જે જે પ્રકારે ચિંતા
ન રહે અને અંતઃકરણ પ્રભુ વિષયમાં લાગે તે તે કાર્યમાં
ચિત્ત જોડવું.

હવે એક શ્લોકથી અહંકારનું શોધન બતાવે છે.

તસ્માત્ સર્વાત્મના નિત્યં શ્રી કૃષ્ણઃ શરણં મમ ॥

વદાઙ્ગિરેવ સતતં સ્થેયમિત્યેવ મે માતિઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ--તેથી સર્વ પ્રકારે હુમેશ શ્રી કૃષ્ણઃ શરણં મમ
એ અષ્ટાક્ષર મંત્ર સર્વ પ્રકારે બોલવાવડેજ હુમેશાં રહેવું
એમજ મારી મતિ છે.

અહંકારના શોધનથી તેમાં રહેલી મમતાનો નાશ થ-
વાથી દૈન્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તે દૈન્ય સર્વ મલીનતા તોડવાનું
પરમ સાધન થઈ પ્રભુમાં ખરી પ્રીતિ જોડાવે છે.

ઉપર પ્રમાણે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકારના શોધ-
નથી ચિંતાનો નાશ થઈ દીનતા પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યારે ખરી
દીનતા પ્રાપ્ત થાય ત્યારેજ પ્રભુની અંગીકૃતિનો અનુભવ થાય
છે. દીનતા પ્રાપ્ત કરવામાં અષ્ટાક્ષર મંત્ર ઘણોજ અસર કર-
નાર છે કારણકે આ મંત્ર દીનતાનો જનક છે. દીનતા પ્રાપ્ત
થયા પછી પણ આ મંત્ર કાયમ જપવો જેથી પ્રભુ વિના
રહ્યું ન જાય તેવી દીનતા પ્રાપ્ત થઈ પ્રપંચને તદ્દન વિસ્મારક
અંતિમ વિરહ દશા થઈ કૃત્યકૃત્ય થવાય છે.

સમાપ્ત.

॥ શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ॥

શ્રીઆચાર્યચરણકમલેભ્યો નમઃ ॥

અથ અંતઃકરણપ્રબોધ ગ્રન્થઃ

નવરત્ન ગ્રંથમાં ચિંતા છોડવા માટે અંતઃકરણ મધ્યેના મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકારનું પ્રથક્ પ્રથક્ શોધન કરી ચિંતાનો ત્યાગ કરવા ઉપદેશ બતાવ્યો છે. આ અંતઃકરણ પ્રબોધમાં અંતઃકરણને સાવધાન કરી નવરત્નમાં બતાવેલ ઉપરાંત ચિંતા છોડવા માટે ખાસ ઉપદેશ છે.

અંતઃકરણ મદ્વાકયં સાવધાનતયા શૃણુ ॥

કૃષ્ણાત્પરં નાસ્તિ દૈવં વસ્તુતો દોષવર્જિતમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—હું અંતઃકરણ માટે વચન સાવધાનતાથી સાંભળ. ખરી રીતે દોષ વગરનું કૃષ્ણથી બીજું દૈવ નથી.

અંતઃકરણ પ્રભુ સિવાય અન્ય વિષયમાં લાગેલું હોય અથવા અદૌઙ્ગિકમાં પોતાની ગતિ બાબત ચિંતામાં પડેલું હોય તેને સાવધાન થઈ પોતાની શિક્ષા સાંભળવા માટે આજ્ઞા કરે છે.

લક્ષના અંતઃકરણ અમૃતવચનો સાંભળવા માટે જાગૃત થઈ ઉત્સાહવાળા થયા બાદ આપ આજ્ઞા કરે છે કે,-

ખરી રીતે દોષ વગરનું દૈવ શ્રીકૃષ્ણજ હોવાથી અંતઃકરણમાં રહેલા અવશેષ (ખાકી રહેલા) દોષો પૂર્ણ રીતે કાઢી નાંખવાને શ્રીકૃષ્ણથી અન્ય કોઈ દૈવ નથી. જીવ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે દોષ કાઢવા પ્રયત્ન કરી શકે છે, પણ તેવડે પૂરેપૂરા દોષ નીકળી શકતા નથી, જેથી અવશેષ રહેલા દોષો ભક્તના ઉપર ક્રૂણા કરી પ્રભુ પોતેજ નાશ કરે છે.

સ્વભાવ ઉપર પૂર્ણ વિજય ન થવાથી સ્વભાવ દોષને લીધે કેટલાક ભક્તોને પોતાની સ્થિત ખાળતમાં ચિંતા રહેતી હોય, તેમની ચિંતા દૂર થવા માટે આપ આજ્ઞા કરે છે કે—

चांडालीचेद् राजपत्नि जाता राज्ञा च मानिता ॥

कदाचिदपमानेऽपि मूलतः का क्षतिर्भवेत् ॥ २ ॥

समर्पणादहं पूर्वं मुत्तमः किं सदा स्थितः॥

का ममाऽधमता भाव्या पश्चात्तापो यतो भवेत् ॥ ३ ॥

અર્થ—ચાંડાલી (લંગીયણ) જે રાજપત્ની થઈ, અને વળી રાજાએ માનીતી કરી, પછી ક્યારેક રાજાવડે અપમાન થયા છતાં પ્રથમની ચાંડાલી સ્થિતિથી શું ક્ષતિ (હલકાઈ) છે ?

સમર્પણથી પહેલાં હું શું હિમેશાં ઉત્તમતાથી રહેલો હતો ? મારી શું અધમતા થયેલી છે કે જેથી પશ્ચાત્તાપ (ચિંતા) થાય ?

ચાંડાલીના દ્રષ્ટાંતથી કહે છે કે, પ્રભુની અંગીકૃતિ પહેલાં એટલે નામ (અષ્ટાક્ષર મંત્ર) અને નિવેદન (બ્રહ્મસંબંધ) થયા પહેલાં તારી સ્થિતિ ચાંડાલી બરોબર હુતી તેવી સ્થિતિમાંથી નામ મંત્રથી રાજપત્નીસમ થઈ, અને બ્રહ્મસંબંધ થયાથી માનીતી થઈ, એટલે પ્રભુની શ્રીઅંગની સેવા કરવા પૂર્ણ લાયક બનાવી.

પૂર્વના મલીન અધ્યાસનો પૂર્ણ નાશ ન થવાથી સેવામાં પ્રમાદ થવાથી અથવા અહંકાર થવાથી પ્રભુના તરફથી અપમાન થયું, એટલે સેવાથી પ્રતિબંધ થયો. આવા વખતે મન ચિંતામાં પડે તો અંતઃકરણમાં જે મલીનતા રહેલી હોય તેમાં ઉલટો વધારો થાય, માટે તે વધારો ન થવા દેવા માટે આપ આજ્ઞા કરે છે કે, પ્રથમની અવશેષ ચિંતાનો જે તે રીતે ત્યાગ કરવો, પરંતુ ચિંતાના નવા અંકુરો તો અંતઃકરણમાં નજ કૂટવા દેવા. આવા વખતે એમ સમજવું કે પ્રભુએ અંગીકૃતિ કરી તે કાંઈ મારી લાયકી જોઈ કરી નહોતી, પણ આપે કૃપા કરીનેજ કરી હતી, તેવીજ રીતે આ પ્રતિબંધ પણ મારાપર કૃપા કરી પૂર્વના દોષોના નિવારણ માટેજ હશે એમ સમજવું, વળી પોતાની લૌકિકમાંજ ગુંથાઈ રહેવારૂપ પ્રથમની અવસ્થાની સાથે હાલની અવસ્થાની સરખામણી કરવાથી ચિંતારૂપ દોષનો અંતઃકરણમાં વધારો થવા પામતો નથી.

ચિંતા દોષરૂપ છે પણ આવા વખતમાં વિરહ થાય એ તો પ્રભુની પુનઃ અંગીકૃતિ થવામાં બહુજ ઉપયોગી છે માટે ચિંતા અને વિરહનો ભેદ યાદ રાખવો જોઈએ.

सत्य संकल्पतो विष्णुर् नान्यथा तु करिष्यति ॥

आज्ञैव कार्या सततं स्वामिद्रोहोऽन्यथा भवेत् ॥४॥

सेवकस्य तु धमाऽयं स्वामी स्वस्य करिष्यति ॥

અર્થ—વિષ્ણુ સત્ય સંકલ્પવાળા છે જેથી બીજે પ્રકારે નહિ કરે, જુવે તો સ્વામીની આજ્ઞા પ્રમાણેજ હુમેશાં કરવું. જો બીજી રીતે થાય તો સ્વામીદ્રોહ થાય. સેવકનો તો એજ ધર્મ છે, સ્વામી પોતાનો (સેવક પ્રત્યે) ધર્મ કરશે.

સ્વામી અને સેવકનો અરસપરત ધર્મ બતાવે છે.

સ્વામી તો સેવકના ઉપર કૃપાયુક્ત છેજ, અને તેમના સંકલ્પ (સેવક પ્રત્યેના હિતકારી વિચાર) સત્ય છે, જેથી હુમેશાં સેવકના હિતનીજ બાબત સ્વામી વિચારે છે, અહિતની બાબત કદિ વિચારતા નથી એમ અંતઃકરણમાં જુવે ખાત્રી રાખી નિશ્ચિત રહેવું.

હવે સેવકનું સ્વામી પ્રત્યે કર્તવ્ય બતાવે છે.—સેવકે તો સ્વામીની આજ્ઞા પ્રમાણે હુમેશાં સેવા કરવી જોઈએ. સેવક પ્રત્યે સ્વામીની ગુરૂદ્વારા થયેલી સામાન્ય આજ્ઞા પોતાની

(પ્રભુની) સેવામાં પ્રસન્ન મનથી તત્પર રહેવાની છે, આ સિવાય અંતઃકરણદ્વારા અને સ્વપ્નદ્વારા પોતાના દેહસંબંધી ન હોય તેવી પ્રભુ તરફથી વિશેષ આજ્ઞા થાય તે વિશેષ આજ્ઞા પ્રમાણે તરત થવું જોઈએ, તેમ ન થાય તો સ્વામીનો દ્રોહ (અપરાધ) થાય.

આજ્ઞા પૂર્વે તુ યા જાતા ગંગાસાગર સંગમે ॥ ૫ ॥

યાપિ પશ્ચાન્મધુવને ન કૃતં તદ્વ્યયં મયા ॥

દેહદેશપરિત્યાગઃ તૃતિયો લોકગોચરઃ ॥ ૬ ॥

પશ્ચાત્તાપઃ કથં તત્ર સેવકોઽહં ન ચાન્યથા ॥

અથ—ગંગા અને સાગરના સંગમ ઉપર ઠાકુરજીની પ્રથમ જે આજ્ઞા થઈ, અને પછી મધુવનમાં જે બીજી આજ્ઞા થઈ તે અનુક્રમે દેહ અને દેશના પરિત્યાગ સંબંધી હતી. તે મારાવડે (પહેલાંની દૈવી જીવેના ઉદ્ધારરૂપ ભાગવતની સૂક્ષ્મ તત્ત્વજ્ઞાન તથા ખરી ભક્તિદર્શક ટીકા કરવાની આજ્ઞા થયેલી હતી, તેના પાલનના આવેશને લીધે) ન કરાઈ, અને ત્રીજી આજ્ઞા લોકગોચર પરિત્યાગ સંબંધી થઈ, ત્યાં શા માટે પશ્ચાત્તાપ (ચિંતા) કરવો. હું સેવક છું, બીજે પ્રકારે નથી.

શ્રીમહાપ્રભુજી પોતાનો દાખલો આપી ભક્તોએ ચિંતા ન કરવા ઉપદેશ આપે છે.

ઉપરના શ્લોકમાં કહ્યું છે કે પ્રભુ આજ્ઞાનું તરત પાલન થવું જોઈએ, જો તે પ્રમાણે ન થાય તો સ્વામીદ્રોહ થાય, પરંતુ પ્રભુએ કરેલી કોઈ પ્રથમની આજ્ઞાના પાલનમાં મન આવેશવાળું હોય તે આજ્ઞાનું કાર્ય પૂરું ન થયું હોય, ત્યાં બીજી આજ્ઞા થાય તો પ્રથમની આજ્ઞાનું પાલન કરવાના આવેશવાળું મન બીજી આજ્ઞાના પાલનના આગ્રહમાં ગફલતવાળું થઈ જાય, તો સ્વામીદ્રોહ થવા બાબત ચિંતા કરવી કે નહિ, આવી શંકાના સમાધાન માટે વિચાર કરાય છે.

જો કે બંને આજ્ઞા પ્રભુની છે (પોતાના દેહસંબંધી લૌકિક સ્વાર્થની બાબત નથી, જેથી પાખંડનો સંભવ નથી.) છતાં પહેલી આજ્ઞાની બાબત પૂર્ણ થયા અગાઉ બીજી આજ્ઞા થાય તો એ જરૂરનું છે કે પહેલી આજ્ઞાનું પાલન પૂરું ન થયાં છતાં તે કાર્ય અધૂરું મૂકી બીજી આજ્ઞાનું પાલન થવું જોઈએ. પણ ફક્ત પહેલી આજ્ઞાના પાલનમાં આવેશવાળું મન લૌકિક કાંઈપણ સ્વાર્થ વગરનું હોવા છતાં બીજી આજ્ઞામાં ગફલતવાળું થઈ જાય, તો બીજી આજ્ઞાનું ભાન થતાંજ તેનું પાલન થવું જોઈએ, પણ થયેલા વિલંબ માટે ચિંતા તો નજ કરવી. કારણકે ચિંતા તો અંતઃકરણના વિષરૂપજ છે, માટે તેને અંતઃકરણમાં જગો ન આપવી. બીજી આજ્ઞાનું તરત પાલન ન થવાથી તે આજ્ઞા ફરીથી થાય, તે બીજી આજ્ઞાના પાલન માટે અંતઃકરણને સાવધ કરવા માટે છે,

પણ દ્રોહરૂપે નથી. જે પ્રભુને સેવક પ્રતિ તિરસ્કાર થયો હોય તો તેવી રીતે બીજી આજ્ઞા પુનઃ કરતા નથી, પણ ઉપેક્ષાજ કરે છે, માટે તેવા વખતે અંતઃકરણ સાવધાન કરી બીજી આજ્ઞાનું પાલન કરવા તત્પર થવું પણ ચિંતા ન કરવી.

લૌકિક પ્રભુવત્ કૃષ્ણો ન દૃષ્ટવ્યઃ કદાચન ॥ ૭ ॥

સર્વે સમર્પિતં ભક્ત્યા કૃતાર્થોઽસિ સુખીભવ ॥

અર્થ—હે અંતઃકરણ શ્રીકૃષ્ણ લૌકિકપ્રભુની પેઠે ક્યારે પણ ન જોવા. ભક્તિવડે સર્વ સમર્પણું છે તેથી તું કૃતાર્થ છે માટે સુખી થા. (ચિંતા ન કર એમ આસ્વાસન કરે છે.)

લૌકિક પ્રભુ (રાજા, શેઠ ધણી) સેવક ઉપર અમુક પ્રસંગે ખુશ થાય છે, અને પછી બીજે પ્રસંગે તેના પર ગુસ્સે થઈ કાઠી મૂકે છે, તેમ શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે કદિ વિચારવું નહિ. કારણ કે શ્રીકૃષ્ણ અંગીકૃત જીવનેા પછી તિરસ્કાર કરતા નથી. તેની ગફલત બદલ તેના પર અનુગ્રહ કરી તેનું મન અન્ય-માંથી નિકળી પોતાના તરફ લગાડવા તેને દંડ દે છે, પણ તે દંડ અનુગ્રહરૂપજ છે.

જેને અંતઃકરણમાં સર્વસ્વ શ્રી કૃષ્ણજ છે, આલોક અને પરલોકમાં કંઈ ઈચ્છિત નથી, તેમ કશામાં મમતા નથી, તમામ ઠાકુરજીને સ્નેહપૂર્વક સમર્પણ કરેલું છે, તે કૃતાર્થ છે. તેને કાંઈ કાળે ગમે તેવી સ્થિતિમાં ચિંતા કરવાની નથી.

પૌઠાડપિ દુહિતા યદ્વત્ સ્નેહાન્ન પ્રેષ્યતે વરે ॥ ૮ ॥
તથા દેહે ન કર્તવ્યં વરસ્તુષ્યતિ નાન્યથા ॥

અર્થ—જે પ્રમાણે મોટી ઉમરની દીકરીને (તેના મા
બાપ) સ્નેહથી સાસરે ન મોકલે, તો એમ અન્યથા કર-
વાથી વર નારાજ થાય છે, તે પ્રમાણે દેહ વિષે ન કરવું.

દીકરીના દ્રષ્ટાંતથી શ્રી આચાર્યજી ઉપદેશ આપે છે કે,
આ દેહ ઉપર સ્નેહ રાખી તેને પ્રભુ કાર્યમાં જોડવામાં આજસ
કરવી નહિ. જો આજસ કરવામાં આવે તો પ્રભુ નારાજ થાય,
જેથી સેવકે પોતાનો ધર્મ બળવ્યો ન ગણાય, જો સેવક
પોતાનો ધર્મ ન બળવે તો સ્વામી દ્રોહ થાય, જેથી સેવક
ઉપર સ્વામીની કૃપા ન થાય, વળી સ્વામી તરીકેની સેવક
પરની કર્તવ્યતા પણ થયેલી ન જણાય તો તેમાં સેવકનોજ
દોષ છે, માટે તેવો દોષ થઈ જાય તો તે દોષ જાણવામાં
આવતાં તે બાબત ચિંતા ન કરતાં પોતાની ભૂલ તરત સુધારી
આજસ ન કરતાં દેહને પ્રભુ સેવામાં બરાબર રીતે જોડવો.

લોકવચ્ચેત્ સ્થિતિ મેં સ્યાત્ કિં સ્યાદિતિ વિચારય ॥૧॥

અશક્યે હરિરેવાસ્તિ મોહં મા ગા કથંચન ॥

અર્થ—જો લોકની પેઠે મારી સ્થિતિ હોય તો શું હોય
એ પ્રમાણે વિચાર કર. અશક્યમાં હરિજ શરણ છે, એમ
સમજી કોઈ પ્રકારથી મોહ (ચિંતા) ને પ્રાપ્ત ન થા.

જ્યારે પ્રભુ તરફથી કાંઈ દંડ થાય તે વખતે ચિંતા ન કરતાં વિચારવું કે પ્રવાહી જીવોની પેઠે મારી સ્થિતિ હોત તો મને પ્રભુએ આપેલ દંડની પણ કાંઈ સ્મૃતિ ન રહેતાં લૌકિક અનેક પ્રકારના સુખ દુઃખમાં મન દોરાર્થ હોત તો શી ગતિ થાત. એમ વિચાર કરી દંડ થવાથી પણ પોતાનું મન પ્રભુમાં વિશેષ રહ્યા કરતું હોય તેજ પ્રભુ અંગીકૃતિની ખાતરી છે, માટે ચિંતા ન કરતાં આનંદ સહિત અંતઃકરણ પ્રભુમાંજ જોડી રાખવું.

કદાચ સેવા કે કથાવાર્તા વીગેરેમાં અંતઃકરણનું અશક્ય પણ જણાય તો હરિશરણની ભાવના અંતઃકરણમાં કાયમ રાખવી, અને નવરત્ન ગ્રંથના ૮ ગા શ્લોકમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ચિત્તનું સમાધાન કરવું પરંતુ કેઈ રીતે મોહ (ચિંતા) ને પ્રાપ્ત ન થવું.

કાંઈક પ્રભુની સ્મૃતિપૂર્વક અંતઃકરણમાં પ્રીતિ થાય તે ચિંતા કહેવાય. અને જ્યારે અંતઃકરણમાં પ્રભુની તદ્દન વિસ્મૃતિ થઈ પ્રીતિ થાય, તે મોહ કહેવાય. મોહ ઉત્તર રૂપ છે અને ચિંતા પૂર્વ રૂપ છે, માટેજ ગમે તે બાબતમાં ચિંતા ન થવા માટે નવરત્ન અને અંતઃકરણપ્રબોધ ગ્રંથનાં બોધ છે.

इति श्री कृष्णदासस्य बल्लभस्य हितं वचः ॥ १० ॥

चित्तं प्रति यदाकर्ण्य भक्तो निश्चिततां व्रजेत् ॥ ११ ॥

અર્થ—એ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણના દાસ શ્રીવલ્લભના ચિત્તપ્રતિ કહેલ હિતકારી વચન સાંભળીને ભક્ત નિશ્ચિંતપણુને પામે.

પ્રભુ પ્રત્યે દાસપણથી રહેનારને કોઈ પ્રકારથી ચિંતા કરવાની નથી એમ બતાવવા માટે અહિં શ્રી મહાપ્રભુજી પોતે પોતાને માટે શ્રી કૃષ્ણના દાસ એવું વિશેષણ આપે છે.

ચિંતાનો નાશ થાય એવા આ હિતકારી વચનો છે. ચિત્તમાંથી જ્યારે ચિંતાનો પૂર્ણ નાશ થાય, ત્યારે અંતઃકરણ પ્રસન્ન રહે છે. પ્રસન્ન અંતઃકરણથીજ દાસ ધર્મ બળવાય છે. દાસ ધર્મ બળવતાં કોઈ પણ પ્રકારનો અવિદ્યાજનક અધ્યાસ રહેતો નથી, ત્યારે સ્વામી સેવક પ્રત્યે બળવવાના તમામ ધર્મો બળવે છે, ત્યારે સેવક કૃત કૃત્ય બને છે, માટે દાસધર્મ ન ચૂકાય, એવી રીતે હમેશાં સાવધાન રહેવું જોઈએ.

આ અંતઃકરણપ્રબોધ ગ્રંથ પોતાના અંતઃકરણને ઉદ્દેશી ભક્તો માટે શ્રી આચાર્યજી મહાપ્રભુજીએ કરેલો હતો એમ આસપાસના સંજોગો જોતાં તથા પ્રાચિન ટીકા ગ્રંથો જોતાં જણાય છે.

સમાપ્ત.

॥ श्रीकृष्णायनमः ॥

॥ श्रीभावपूरित विग्रहायनमः ॥

अथ जलभेद ग्रन्थः ॥

કેટલાક કહે છે કે જગતમાં ગમે ત્યાં ખેસવું ઉઠવું, અને જેની સાથે ખેસઉઠ થાય તે માણસ પાસેથી સારનું ગ્રહણ કરવું, અને અસારનો ત્યાગ કરવો; સાફ બધેથી ગ્રહણ કરવું.

તેમનું આ કહેવું વ્યાજબી છે એમ ઉપર ઉપરથી વિચાર કરતાં જણાય છે, પણ લગાર વધારે વિચાર કરવાથી જણાશે કે જો ગમે તેની પાસે ખેસી સારનું ગ્રહણ થઈ અસારનો ત્યાગ કરવા બની શકતું હોય, તો દરેક સ્થળે સત્સંગનો મહીમા મોટો ગણેલો છે અને દુઃસંગનો ત્યાગ કરવા કહેલ છે તેમ કહેવાની જરૂર રહે નહિ.

એક માણસને બીજાના ગુણ અને દોષ બંનેનો ઓછો વધતો કાંઈક પાસ લાગે છેજ. ભક્તિવર્દિની ગ્રન્થમાં કહ્યા પ્રમાણે વ્યસન સ્થિતિ થયા છતાં સંગ કાંઈક બાધક થાય છે, તો બીજાની શી વાત કરવી. જ્યારે ભગવત્ સાક્ષાત્કાર થાય એટલે સુદૃઢ ભક્તિ થાય, એવી સ્થિતિ થાય ત્યાં સુધી સં-

ગની શુભ અશુભ અસર ઓછા વધતા પ્રમાણમાં થાય છે, માટે ભગવત સંબંધી શ્રવણ કેની પાસેથી કરવું, અને કેની પાસેથી શ્રવણ કરવું બાધક છે, તે માટેની શંકા દૂર કરવા શ્રી મહાપ્રભુજીએ વક્તાના ભેદ બતાવવા આ જલભેદ નામે ગ્રંથ કરેલ છે.

નમસ્કૃત્ય હરિં વક્ષ્યે તદ્ગુણાનાં વિભેદકાન્ ॥

ભાવાન્ વિંશતિધાભિન્નાન્ સર્વસંદેહવારકાન્ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—શ્રી હરિને નમન કરીને તેમના ગુણોના ભેદ કરનાર અને સર્વ સંદેહને મટાડનાર વીશ પ્રકારના ભાવ કહું છું.

જલ પ્રવાહી રસરૂપ છે, તેમજ ભાવ પણ પ્રવાહી રસરૂપ છે. ગુણ અને પાત્ર ભેદથી જલ જુદી જુદી અસરવાળું હોય છે, તેજ મૂળબ ભાવ પણ જુદી જુદી અસરવાળો હોય છે. એ રીતે જલની સાથે ભાવની સરખામણી કરેલી હોવાથી આ ગ્રન્થનું નામ જલભેદ પાડ્યું છે.

આ ભાવ પુરૂષોત્તમ પ્રત્યેનો છે, જેથી જલના ઉત્તમ, મધ્યમ, કનિષ્ઠ અને અધમપણાની પેઠે માણસોનો પુરૂષોત્તમ પ્રત્યે કયો ભાવ ઉત્તમ છે, કયો ભાવ મધ્યમ છે, કયો ભાવ કનિષ્ઠ છે, અને કયો ભાવ અધમ છે, તે ૨૦ પ્રકારના મુખ્ય ભેદવડે બતાવ્યું છે

गुणभेदास्तु तावन्तो यावन्तो हि जले मताः ॥

અર્થ:—જેટલા જળના ભેદ શ્રુતિમાં પ્રતિપાદન કરેલા છે, તેટલા ભેદ ગુણના પણ છે.

જલના ૨૦ પ્રકારના મુખ્ય ભેદ વેદમાં બતાવેલા છે. તે મુખ્ય ભેદના બીજા અવાંતર ભેદ પણ છે, ગુણના પણ મુખ્ય ૨૦ ભેદ બતાવી જલના દ્રષ્ટાંતથી અવાંતર ભેદ (પેટા ભેદ) પણ બતાવેલા છે.

હવે ૨૦ પ્રકારના ભાવો જલના દ્રષ્ટાંતથી બતાવે છે.

(૧) गायकाः कूपसंकाशा गंधर्वा इति विश्रुताः ॥ २ ॥

कूपभेदास्तु यावन्तः तावन्तस्तेऽपि सम्मताः ॥

અર્થ:—ગાયન કરનાર જે ગાંધર્વ નામે પ્રસિદ્ધ છે, તેના ભાવ કુવાના જલ જેવો છે. કુવાના જલના જેટલા ભેદ છે, તેટલા ગાયન કરનારના પણ છે.

કુવાના જલના ગુણ.

૧ સિતકાળમાં ઉષ્ણ.

૨ ઉષ્ણકાળમાં સિતળ એટલે તાપને દૂર કરવાપાણું.

ગાયકોના ગુણ.

૧ જડ પુરૂષની જડતાને મટાડે છે.

૨ સંસારના તાપથી તપ્ત થયેલાના તાપને નિવૃત્ત કરે છે.

૩ વાપરવાથી શુદ્ધ રહે છે.

કુવાના જલમાં ભેદ.

૧ સ્વાદમાં ફેરવાળા, ખારો
પ્રીકા, મીઠા, કડુચો વીગેરે.

૩ ગાન કરવાથી વધે છે.

ગાયકોના ભેદ.

૧ કોઈનો પુરુષોત્તમ પ્રત્યે
ભાવ, કોઈનો વિભૂતિ પ્ર-
ત્યે, કોઈનો ગુણાવતાર
પ્રત્યે, કોઈનો અંશાવતાર
પ્રત્યે, એમ ભાવ પરત્વે
ગાન કરે છે

૨ પરિણામમાં કોઈ સુખદાઇ
અને કોઈ દુઃખદાઇ હોય છે.

૨ સત્વાદિક ગુણ ભેદે કરીને
કોઈ અકામ, કોઈ મોક્ષ-
કામ, કોઈ સ્વર્ગકામ અને
કોઈ આ લોકની કામના-
વાળા હોય છે.

૨ કુલ્યાઃ પૌરાણિકાઃ પ્રોક્તાઃ પારંપર્યયુતા શ્રુતિ ॥ ૩ ॥

અર્થ—પૃથ્વી ઉપર પરંપરાયુક્ત નહેરના જલના ભાવ
જેવા પૌરાણિક છે.

૧ નદી કે ખીણ મોટા જળા-
શયથી નહેરની પરંપરા
હોય છે.

૧ પુરાણનો ખરો અર્થ રાખવા
માટે પરંપરાથી સદ્ગુરુ
પાસે ખરા અર્થને ભણેલા
હોવા જોઈએ.

આ સિવાયના પુરાણીઓ ભાગવત વીગેરેના ભાષાત્રય
અર્થ અને અનેક પ્રકારની પ્રભુની લીલાની ભાવના સમજ્યા
વગરના હોય છે તે શ્રોતાનું કાંઈ હિત કરી શકતા નથી.

૨ નહેરનું પાણી કાયમ વહેતું ૨ પુરાણી ભાગવતાદિનો
હોય તો શુદ્ધ રહે છે. હુમેશ પાઠ કરવાનો નિયમ
રાખે તોજ ભાવનો ઉદય
રહે છે.

૩ પરંપરાયુક્ત વહેતું પાણી ૩ પરંપરાથી શીખેલા અને
નહેરને શુદ્ધ રાખવામાં હુમેશ પાઠ કરનારનો ઓધ
ઉપયોગી છે. ખીજાને ઉપયોગી છે.

૩ ક્ષેત્ર પ્રવિષ્ટાસ્તેચાપિ સંસારોત્પત્તિ હેતવઃ ॥

અર્થ—ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ થયેલા તેઓ સંસારની ઉત્પ-
ત્તિના કારણ રૂપ છે.

૧ નહેરનું જળ ખેતરમાં પ્ર-
વેશ કરવાથી નવું ધાન્ય
ઉત્પન્ન કરવામાં સમર્થ છે.

૧ પુરાણીઓ જો સ્ત્રી પૂત્રાદિ
કુટુંબના પોષણમાટે વાંચન
કરે અને અંતરમાં ભાવ ન
હોય તો સંસારની ઉત્પત્તિ-
ના કારણરૂપ છે.

૨ ખેતરમાં ગયેલું જળ શિ-
ષ્ટાચારમાં ઉપયોગી નથી.

૨ પુરાણીઓનું તેવા ભાવવાળું
વાંચન ભગવત ભાવને વ-

ધારનાર થતું નથી પણ
કહેનાર અને સાંભળનાર
બંનેને સંસારમાં પાડે છે.

૪ વેશ્યાદિસહિતા મત્તા ગાયકા ગર્ત સંજ્ઞિતાઃ ॥ ૪ ॥

અર્થ—ગાયન કરનાર જો વેશ્યાદિ યુક્ત મદ્યમાં મત્ત થયેલા હોય તો તેનો ભાવ ગર્ત (ખાડા)ના જલ ખરાખર છે.

૧ કપિલ દેવજીએ કહેલ છે કે વેશ્યા અગર બીજી સ્ત્રીનો સંસર્ગ કરવાવાળાને જેવો મોહ તથા બંધ થાય છે, તેવો મોહ અને બંધ બીજાને થતો નથી.

૨ સ્ત્રીના પ્રસંગવાળો ક્વચિત પ્રભુ ભજનનો ડાળ કરે છે, પણ ખરી રીતે તેને સ્વામી સેવકભાવનું અનુસંધાન રહેતું નથી.

૩ સ્ત્રીના પ્રસંગવાળા ગાયકો શ્રીકૃષ્ણના ગુણનું ગાન તેમનું માહાત્મ્ય જાણીને કરતા નથી, પણ ઉત્તમ સ્વર અને ગીતને વશ થઈને પ્રભુના ગુણવાળા ગાયનોનું ગાન કરે છે, માટે તેમનો ભાવ ખાડાના પાણી જેવો દોષવાળો ગણ્યો છે.

૫ જલાર્થમેવ ગર્તાસ્તુ નીચા ગાનોપજીવિનઃ ॥

અર્થ—ગાયનથી જીવિકા ચલાવનાર નીચ માણસનો ભાવ એકું પાણી ભરવાના ખાડા એટલે ખાળકુંડીના પાણી જેવા છે, ખાળકુંડીનું પાણી જેમ સ્પર્શ કરનારને અશુદ્ધ

કરે છે તેમજ ઉપજીવીકા યુક્ત ગ્વાન કરનારનો ભાવ સાંભળનારને અશુદ્ધ કરે છે.

૬ હ્રદાસ્તુ પંડિતાઃપ્રોક્તા ભગવત્ શાસ્ત્ર તત્પરાઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ—ભગવત્શાસ્ત્રમાં તત્પર જે પંડિતો છે. તેમનો ભાવ ધરાના જલની તુલ્ય છે.

ધરાનું જલ જેમ નિરંતર શિતળ હોય છે, અને ખીન્નથી મલિન થતું નથી, તેમજ પંડિતનો ભાવ સંસારના તાપથી તપ્ત થતો નથી, તેમજ કુતર્ક વગેરેથી સંશયવાળો થતો નથી.

૭ સંદેહવારકાસ્ત્ર સૂદા ગંભીરમાનસાઃ ॥

અર્થ—ગંભીર મનવાળા એટલે અંતર નિષ્ઠાવાળા તથા સંદેહને મટાડવા વાળા પંડિતોનો ભાવ સારા જલવાળા ધરાની બરોબર છે.

છઠ્ઠા ભાવથી વિશેષ ભાવનું આ સાતમા ભાવમાં વર્ણન છે. છઠ્ઠા ભાવવાળો પોતાથી નિશ્ચયવાન હોય છે, પણ ખીન્નની શંકા સમાધાન કરવામાં નિપૂણ હોતો નથી અને આ સાતમા ભાવવાળો તો ખીન્નની શંકાનું પણ સમાધાન કરી શકે છે, એટલુંજ વિશેષ છે.

૮ સરઃ કમલસંપૂર્ણાઃ પ્રેમયુક્તાસ્તથા બુધાઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—પ્રેમયુક્ત સંદેહ મટાડનારા પંડિતો કમળવાળા તળાવના જલની બરોબર ભાવવાળા છે.

સાતમા કરતાં પણ વધારે ચડીઆતો ભાવ બતાવ્યો છે. છઠ્ઠા અને સાતમા ભાવવાળો પંડિત ક્રૂત જ્ઞાનીજ હોય છે, પરંતુ આ આઠમા ભાવવાળો તો જ્ઞાની સાથે ભક્ત પણ હોય છે. તેનો ભાવ કમળવાળા તળાવ જેવો કહેલ છે.

કમળવાળું તળાવ જોનારના તાપનો તળાવ દેખતાંજ નાશ કરે છે, તેમાં સ્નાન વગેરે કરવાથી વિશેષ તાપ નાશક થાય છે, તેમજ જ્ઞાનસહિત ભક્તના દર્શન માત્રથી પ્રથમ જોનારને શાંતિ થાય છે, પછી વાતચીત થતાં તમામ સંદેહ નીવારણ થઈ વિશેષ શાંતિ થાય છે.

૯ અલ્પશ્રુતાઃ પ્રેમયુક્તા વેશન્તાઃ પરિકીર્તિતાઃ ॥

અર્થ—પ્રેમયુક્ત પરંતુ શાસ્ત્રનું શ્રવણ થોડું કર્યું હોય, તેઓનો ભાવ નાનાં તળાવ સમાન છે.

નાના તળાવમાં વિશેષ પણ વગેરેથી પાણી ડોળું થઈ જાય છે તેમજ પ્રેમયુક્ત છતાં અલ્પ શ્રવણવાળાનો ભાવ દુઃસંગવડે ડોળાઈ જાય છે એથી તે શંકાશીલ બની જાય છે.

૧૦ કર્મશુદ્ધાઃ પલ્લવાનિ તથાઽલ્પશ્રુતભક્તયઃ ॥ ૭ ॥

અર્થ—કર્મ શુદ્ધ છતાં અલ્પશ્રુત અને અલ્પ ભક્તિવાળાનો ભાવ વિશેષ નાના તળાવ સમાન છે.

કર્મ શુદ્ધ છતાં અલ્પશ્રુત એટલે શાસ્ત્રનું શ્રવણ થોડું કરેલ હોય તેમજ ભક્તિ થોડી હોવાથી કર્મ પ્રભુ અર્પણને માટેજ ન કરતાં લૌકિક પારલૌકિક કામનાથી કરવાની ઇચ્છા થવાથી અને સાધનબળનું અભિમાન થવાથી મનમાંનો ભાવ ક્ષુદ્ર (હલકો) હોય છે, અને અભિમાન વગેરેથી ડોળાઈ ગયેલો હોય છે. તેમજ દુઃસંગથી પણ તેનો ભાવ વિશેષ ડોળાઈ જાય છે, માટે ઉપરના નવમા ભાવથી પણ હલકો ભાવ હોય છે.

૧૧ યોગધ્યાનાદિ સંયુક્તા ગુણા વર્ષા પ્રકીર્તિતાઃ ॥

અર્થ—યોગ અને ધ્યાન વગેરે યુક્તનો ભાવ વરસાદના જલની ખરોખર છે.

વૃષ્ટિનું જલ તાપની શાંતિ કરનારું છે, તથા પૃથ્વી ઉપર વ્યાપ્ત થઈ જાય છે, અને ક્ષેત્રાદિકમાં ધાન્ય ઉત્પન્ન કરે છે, તેમજ યોગ ધ્યાનયુક્ત યોગીનો ભાવ યોગ ધ્યાન કરતી વખતે સર્વ દેહ અને ઇન્દ્રિયોમાં પ્રસરે છે તેમજ સત્પાત્રને યોગાભ્યાસ કરાવે તો પોતાના ભાવ જેવો તેનો ભાવ પણ કરી શકે છે.

૧૨ તપોજ્ઞાનાદિ ભાવેન સ્વેદજાસ્તુ પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ—તપ (ઇન્દ્રિયનિગ્રહ સિવાય ક્રૂર દેહદમન) તથા આત્મજ્ઞાન તેજ પ્રજ્ઞજ્ઞાન માનનારા, તથા આદિ પદ

વડે વર્ણુ અને આશ્રમના ધર્મનાજ ભાવવાળા, એવા ભાવ વડે યુક્ત પરસેવાના જલ જેવા છે.

જ્ઞાનને મોક્ષદાતા ઘણે ઠેકાણે વર્ણુન કરેલ છે તે શુદ્ધાદ્વૈત (માયાવાદનું ભથ્થાજ્ઞાન નહિ) જ્ઞાન લક્ષિતનું સાધક તથા મોક્ષદાતા છે, પરંતુ આત્મજ્ઞાન જે આ જીવ હુંજ બ્રહ્મ છું એવું શબ્દવડે સમજનાર અભિમાની હોય તેમજ વેદની અને લોકની મર્યાદાનો ઉલ્લંઘન કર્તા હોય છે. તેવી સમજથી સંસાર તાપ શાંત થતો નથી.

તેમજ તપ-પંચાગ્નિ વગેરેથી દેહદમન કરનારને પણ થોડીવાર શરીર સિતળતાનો ભાસ થાય છે પરંતુ ખરી રીતે તો ક્રૂટા દુઃખનો અનુભવ થાય છે. પરસેવો વળવાથી થોડી વાર શરીર સિતળ થયું હોય એવો ભાસ થાય છે પરંતુ ખરી રીતે સિતળતા થતી નથી તેવી રીતે તપ અને આત્મજ્ઞાનીના દુઃખની નિવૃત્તિ ખરી રીતે થતી નથી.

ક્રૂટા વર્ણુ અને આશ્રમના ધર્મમાં કહેલી ક્રિયાઓ અનુક્રમે કરી જતો હોય પરંતુ તેનું રહસ્ય સમજતો ન હોય અથવા સમજવાનો પ્રયત્ન પણ ન હોય તેમજ તેની સાથે શુદ્ધ જ્ઞાન અને લક્ષિતનો અંશ ન હોય તો તે પ્રેમ વગર એટલે ભાવ વગર હોવાથી પરસેવાના જલની માફક ઘણો હલકો ભાવ ગણાય છે.

૧૩ અલૌકિકેન જ્ઞાનેન યેતુ પ્રોક્તા હરેર્ગુણાઃ ॥

કાદાચિત્કાઃ શબ્દગમ્યાઃ પતત્શબ્દાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧॥

અર્થ—અલૌકિક જ્ઞાનવડે વેદના શુદ્ધ અર્થ અને અલિપ્રાયને જાણનારા એવા ક્વચિત્ જણાતા ભક્તોથી હરિના ગુણનું વર્ણન કરનારાનો ભાવ પર્વતમાંથી પડતી જલધારાની બરોબર છે.

બારમા ભાવમાં શુષ્ક જ્ઞાનીનો કનિષ્ઠભાવ કહી આ તેરમા ભાવમાં વેદ પ્રતિપાદ્ય ઉત્તમ જ્ઞાનીનો ઉત્તમ ભાવ કહે છે. પર્વતમાંથી પડતી જલની ધારા નિર્મળ, સિતળ, મધુરતાવાળી, સ્નાન આચમન અને પાન કરવામાં મનોહર, તેમજ તાપ મટાડવાવાળી છે, તેવું વેદ વિહિત અલૌકિક જ્ઞાનવાળાનું ભગવદ્ ગુણ જ્ઞાન છે.

૧૪ દેવાનુપાસનોઙ્ઘ્રતાઃ પૃષ્ઠા ભૂમેરિવોદ્રતાઃ ॥

અર્થ—દેવાદિની ઉપાસનાથી ઉત્પન્ન થયેલ ભાવ ભૂમિથી ઉત્પન્ન થયેલ આકળના જળ જેવો છે.

આકળનું જળ તૃષા વીગેરેને મટાડી શકતું નથી, તેમજ દેવાદિની ઉપાસનાથી સંસાર તાપ મટતો નથી.

આકળનું જળ ફક્ત થોડીવાર જળના ભાસવાળું રહે છે, તેમજ દેવાદિની ઉપાસનાથી થોડીવાર મન શાંત હોય તેવું લાગે છે.

ઝાકળનું જળ સૂર્યનો તાપ પડતાં થોડીવારમાં અદ્દ-
શ્ય થાય છે તેમજ દેવાદિની ઉપાસનાથી થયેલો ભાવ પણ
સંસાર તાપ સહન ન થતાં તરત નાશ પામે છે.

૧૫ સાધનાદિ પ્રકારેણ નવધા ભક્તિમાર્ગતઃ ॥ ૧૦ ॥

પ્રેમપૂર્ત્યા સ્ફુરદ્ધર્માઃ સ્યન્દમાનાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥

અર્થ—સાધનાદિ પ્રકાર વડે નવ પ્રકારની ભક્તિમા-
ર્ગથી જેનો પ્રેમ પૂર્ણ હોય, અને તે વડે પ્રભુ ધર્મની સ્ફુ-
રતીવાળાનો ભાવ પર્વતમાંથી નીકળતા ઝરણાની બરોબર છે.

વર્ષાના અતિપણથી ઝરણાનું વિશેષ વહેવું થાય છે
અને ઓછાપણથી ઝરણાનું ન્યુનપણું થાય છે, તેવીજ રીતે
સાધનબળ વધારે હોય ત્યારે ભાવના વધે છે, અને સાધન
ઘટે છે ત્યારે ભાવના ઘટે છે.

ભક્તિમાર્ગના પ્રથમ અધિકારીની આવી સ્થિતિ હોય
છે. શ્રી ગુસાંધજી ભક્તિહંસ ગ્રંથમાં આજ્ઞા કરે છે કે પ્રાથ-
મિક એટલે ભક્તિમાર્ગમાં શરૂઆત થયેલી હોય, એવા તો
ભક્તિના સાધનમાં પ્રવૃત્ત હોય છે, કેમકે તેમનો મર્યાદામાં
અંગીકાર થયો છે, ત્યાર પછી જ્યારે પ્રભુમાં સ્નેહ ઉત્પન્ન
થાય ત્યાં સુધી મર્યાદા અનુસાર સેવા કરે. સ્નેહ વધ્યા પછી
પ્રભુ સેવામાં બધા ઉપચાર સ્નેહપૂર્વક થાય ત્યારે વિધિનું
અપ્રયોજકપણું થાય છે.

(૧૬) યાદશા સ્તાદશાઃ પ્રોક્તા વૃદ્ધિક્ષયવિવર્જિતાઃ ॥૧૧॥

સ્થાવરાસ્તે સમાખ્યાતા મર્યાદૈક પ્રતિષ્ઠિતાઃ ॥

અર્થ—ઉપર કહ્યા તેવા સાધનનિષ્ઠ મર્યાદાવાળાનો લાવ વૃદ્ધિક્ષય વગરનો કેવળ મર્યાદામાં અંગીકાર છે તેવાઓનો લાવ સ્થાવર જળાશય જેવો છે.

આ સોળમો લાવ પંદરમાથી વધારે ચડતો છે. સ્થાવર જળાશય એટલે જેમાં વરસાદથી કે તાપથી પાણી વધતું ઘટતું નથી. એવા મહાન જળાશય જેવો પૂર્ણ પ્રેમવાળા મર્યાદા ભક્તનો લાવ છે.

આવા લાવવાળાનો લાવ સંસાર તાપથી કે કુતર્કથી ઓછો થતો નથી.

(૧૭) અનેક જન્મ સંસિદ્ધા જન્મ પ્રમૃતિ સર્વદા ॥૧૨॥

સંગાદિગુણદોષાભ્યાં વૃદ્ધિ ક્ષયયુતા ભુવિ ॥

નિરંતરોદ્ભવયુતા નચસ્તે પરિકીર્તિતાઃ ॥૧૩॥

અર્થ—અનેક જન્મવડે સારી રીતે સિદ્ધ અને જન્મથીજ લઈને હુમેશાં સત્સંગ અને દુઃસંગને લીધે ગુણ અને દોષવડે પ્રેમની વૃદ્ધિ અને ક્ષીણતાવાળા, અને નિરંતર જન્મ લેવાવાળાનો લાવ નદીની તુલ્ય છે.

નદીનું જલ વૃષ્ટિવડે વધે છે, અને તાપથી ઘટે છે, વળી પર્વત અને આસપાસની જમીનના ગુણદોષવાળું હોય

છે; તેવીજ રીતે ઉપર કહેલાનો ભાવ તપ, ધ્યાન અને સમાધીવડે પાપ ક્ષયદ્વારા શુદ્ધ થાય છે. અને સત્સંગદ્વારા વધે છે, તેમજ દોષને ઉત્પન્ન કરે છે.

(૧૮) एतादृशाःस्वतन्त्राश्चेत् सिन्धवःपरिकीर्तिताः ॥

અર્થ—ઉપર કહેલા ૧૭મા ભાવવાળા જો સ્વતંત્ર હોય, એટલે મનની કોઈ પ્રકારની ઉપાધિ રહિત હોય, તો સમુદ્રને મળનાર મોટી નદિ જેવા સમજવા.

મોટી નદીઓમાં વર્ષાવડે જળ વધારે હોય છે, તેમજ બહુ તાપ પડતાં પર્વતનો બરફ ઓગળીને તેનું નદીમાં મોટું પુર આવે છે. મતલબ કે મહાન નદીઓમાં બારેમાસ પુષ્કળ જળ હોય છે, તેજ પ્રમાણે સ્વતંત્ર ભાવના વાળાઓને સત્સંગવડે કે દુઃસંગવડે ભાવ વધતો ઘટતો નથી, પરંતુ તેમની ભાવના સમુદ્રરૂપ પ્રભુને મળવામાંજ હોય છે. મહાન નદી જેમ સમુદ્રને મળવામાં અંતરાય રૂપ ડુંગર વીગેરેને ભેદીને સમુદ્રને મળે છે તેમજ સ્વતંત્ર ભાવવાળા પણ પ્રભુ મળવામાં અંતરાયરૂપ લૌકિક સુખદુઃખની ઉપેક્ષા કરી પ્રભુના ચરણાર્વિદને પામે છે.

(૧૯) (अ) पूर्णा भगवदीयाये शेषव्यासाग्नि मारुताः॥१४॥

जह नारद मैत्राद्याःतेसमुद्राःप्रकीर्तिताः ॥

(आ)लोकवेदगुणैर्मिश्र भावेनैके हरेर्गुणान् ॥ १५ ॥

વર્ણયન્તિ સમુદ્રાસ્તે ક્ષારાદ્યાઃ ષટ્ પ્રકીર્તિતાઃ ॥

(૬) ગુણાતીતતયા શુદ્ધાન્ સચ્ચિદાનન્દરૂપિણઃ ॥૧૬॥

સર્વાનેવ ગુણાન્ વિષ્ણો વર્ણયન્તિ વિચક્ષણાઃ ॥

તેઽમૃતોદાઃ સમાખ્યાતાઃ તદ્વાકપાનં સુદુર્લભમ્ ॥૧૭॥

તાદૃશાનાં કચિદ્વાક્યં દૂતાનામિવ વર્ણિતમ્ ॥

અજામિલાકર્ણનવત્ વિંદુપાનં પ્રકીર્તિતમ્ ॥૧૮॥

રાગા જ્ઞાનાદિ ભાવાનાં સર્વથા નાશનં યદા ॥

તદા લેહનમિત્યુક્તં સ્વાનન્દોદ્ગમ કારણમ્ ॥૧૯॥

અર્થ—શેષ, વ્યાસ, અગ્નિ, હનુમાન, જહનુરત, નારદ, મૈત્રેય વગેરે જે ભગવદ્દીઓ છે તે સમુદ્રના જેવા ભાવવાળા છે. સમુદ્ર (સમ+ઉદ્=કલેદન, ચંદ્ર) ચંદ્રને અનુકૂલ રહેનાર એટલે ચંદ્ર માથે આવતાં વૃદ્ધિ પામનાર) દરીઓ. જેમ સમુદ્ર ચંદ્રને અનુકુળ છે, તેમ ભગવદ્દીઓ પ્રભુની લીલામાં અનુકુળ ભાવવાળા છે, તેમને પ્રભુની સેવા માટેજ દેહાદિની અપેક્ષા છે, પણ દેહાદિને માટે પ્રભુની અપેક્ષા નથી. આવા ભગવદ્દી રતનાકરની તુલ્ય છે.

આ અર્થ—કેટલાક લોકવેદ અને મિશ્રભાવવડે હુરિના ગુણનું વર્ણન કરે છે, તે છ પ્રકારના સમુદ્ર જેવા છે.

(૧) ક્ષાર સમુદ્ર જેવા ભાવવાળા—પ્રભુ વૈરાગ્ય

પૂર્ણ હોવાથી કોઈની પાસેથી કાંઈ ગ્રહણ કરતા નથી, અને ઇચ્છા પણ કરતા નથી. માણસ પવિત્ર થવાને ઇશ્વરને ભજે એવો વિધિ હોવાથી સ્વાર્થને લીધે, ભજન, સ્તુતિ અને અર્પણ વીગેરે કરે છે. એવું બાણી વર્ણન કરનારનો ભાવ, લોકમિશ્રભાવવાળા—રામકૃષ્ણ બહુ બળવાન હોવાથી મનુષ્યમાં દેવ મનાયા એવા ભાવથી વર્ણન કરનારનો ભાવ, ક્ષારસમુદ્રનું જળ તૃષા, નિવૃત્તિમાં કે તૃપ્તિમાં નિરૂપયોગી છે, તેવી રીતે ઉપરનાનો ભાવ ભક્તિમાર્ગમાં નિરૂપયોગી છે.

(૨) દ્વાધમંડ સમુદ્ર જેવા ભાવવાળા—દહિને વલોવી નવનિત કાઢી લીધેલ છાશ જેમ નિસ્સત્વ છે. તેમ આવા ભાવવાળા એમ માને છે કે—સો હાથવાળા શ્રી કૃષ્ણે વરાહરૂપ ધરી પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કર્યો, ઇત્યાદિ વચન પ્રમાણે જગત્કર્તા કાર્યાર્થે વિવિધ દેહમાં પ્રવેશ કરી કાર્ય કરે છે, ને કાર્ય થઈ રહ્યા બાદ દેહ છોડી દે છે. તેવાનો ભાવ ભગવાન ચિદરૂપ, વિજ્ઞાનપૂર્ણ, સર્વસમ અને મોક્ષને લીધે સેવન કરવા યોગ્ય છે એમ હોય છે.

(૩) સુરોદક સમુદ્ર ખરોખર ભાવવાળા—માયાના ગુણવડે હરિ સર્વ કરે છે, માયાના ગુણવડેજ પ્રભુમાં કર્તાપણું છે, એવી રીતે વર્ણન કરનારનો ભાવ સુરોદક ખરોખર છે. સુરામાં સ્વરૂપનું વિસ્મારકપણું તથા દોષ ઉત્પન્ન કરવાપણું છે, તેવો ઉપરનાનો ભાવ દુષ્ટ છે.

(૪) ક્ષીરોદ સમુદ્ર ઝરોઝર ભાવવાળા—પ્રભુ સર્વના ઇશ્વર અને સર્વ કામ કરવામાં સમર્થ છે, એવા ભાવવાળાનો ભાવ ક્ષીરોદ સમુદ્રસમ છે. દૂધના ગુણ જેવો તેવા ભાવવાળાનો ગુણ છે.

(૫) ઘૃતોદક સમુદ્ર ઝરોઝર ભાવવાળા—પ્રભુ મહા બળવાન છે, માટે પોતાના ભક્તને પણ બળવાન બનાવ્યા છે એવું જાણી વર્ણન કરનારનો ભાવ ઘીના ગુણ જેવો છે.

(૬) ઇક્ષુ રસોદક સમુદ્ર ભાવવાળા—પ્રભુ લક્ષ્મીજીના પાત છે, અને બધાને ભોગ મોક્ષ દેવાવાળા છે, એમ જાણી વર્ણન કરનારનો ભાવ શેરડીના રસના ગુણ જેવો છે.

આ છ સમુદ્રના ભાવ જાણ્યા પછી શુદ્ધોદક સમુદ્રના ગુણવાળાનો ભાવ કેવો હોય છે તે જાણવાની ઇચ્છા થાય છે.

શુદ્ધોદક સમુદ્ર ઝરોઝર—શરણ આવેલો જીવ ચાહે તેવો હોય તોપણ શ્રી કૃષ્ણ તેનો ઉદ્ધાર કરે છે. શરણાગતને કદિ છોડી દેતા નથી, આવું જાણી વર્ણન કરનારનો ભાવ છે.

૬ અર્થ—અમૃત સમુદ્ર સમભાવવાળા—ગુણથી પર સત્ચિત્ અને આનંદરૂપ એવા સર્વ ગુણ પ્રભુના છે; એવું જાણીને વર્ણન કરનાર વિચક્ષણ પુરૂષનો ભાવ અમૃત ઝરોઝર છે, તેમની વાણીનું પાન અત્યંત દુર્લભ છે. ૧૭

આવા ભગવદ્દીઓના કોઈ ઠેકાણે પ્રસન્નતાપૂર્વક કહેલા વાક્યોને દૂતનીજ ધરાબર કહેલ છે. અન્નમિલને વિષય દુતે કહેલાં વચન સાંભળવાની પેઠે તે વાક્ય અમૃતખિંદુ પાન કહેલ છે. ૧૮

લેહન—લૌકિકમાં પ્રીતિ અને સ્વરૂપનું અજ્ઞાન વીગેરે ભાવનો જ્યારે સર્વ પ્રકારે નાશ થાય ત્યારે લેહન કહેવાય છે. તે લેહન સ્વાનંદના પ્રગટમાં કારણરૂપ છે. ૧૯

આવા ભગવદ્દીઓ પ્રભુની દરેક લીલાનું તાત્પર્ય ધરા-
બર સમજાવી બીજાને નિઃશંક બનાવે છે, જેથી વિચક્ષણ કહેલા છે. આવા વિચક્ષણ ભક્તોની વાણીનો મહીમા ૧૮ માં
લોકમાં બતાવ્યો છે. આવા મહા પુરૂષોના વચનો કાંઈપણ કારણ વગર ફક્ત પ્રભુની કૃપા થવાની હોય છે તેના પ્રત્યે ક્વચિત કહેવાય છે, આ વાક્ય અમૃતખિંદુરૂપ છે.

અંતઃકરણ ધરાઈ જાય તેટલું પીવામાં આવે તો વિશે-
ષની ઈચ્છા ન રહે માટે જેટલું મળે છે તેને ખિંદુ કહેલ છે, ખિંદુ હોવાથી વિશેષની ઈચ્છા રહે છે. પ્રભુનાંજ વચનો દૂતની મારફત સાંભળવામાં આવવાથી અંતઃકરણમાં પ્રભુનું વિસ્મરણ કરાવનાર લૌકિક રાગ તથા સ્વરૂપનું અજ્ઞાન રહેલા હતા, તે આપોઆપ નાશ પામી જાય છે, અને એ રીતે ખંને વાનાં નાશ પામે તો અમૃતખિંદુ પાન કર્યું કહેવાય. એક ખિંદુનું પૂરી રીતે પાન થઈ શકે નહિ, ઘણાં ખિંદુ મળે

અને અંતઃકરણ સુધી તૃપ્તિ થઈ જાય તેને પાન કહે છે, પણ આતો ખિંદુ છે, તેથી ખિંદુ ચાટી શકાય છે, તે ચાટ-ણને લેહન કહે છે, માટે અત્રે લેહન કહેલ છે. આ અમૃ-ખિંદુ કાનદ્વારા મળે છે, તે લેહન થવાથી અંતઃકરણમાં તેની અસર જતાં રાગ અને અજ્ઞાન નાશ પામી તે સ્વાનંદ લે છે, અને વિશેષની જુજાસા અતિ તીવ્ર થવાથી લેહન કરનાર તેમાં તન્મય થઈ કૃત્યકૃત્ય થઈ જાય છે.

૨૦ ઉદ્ધૃતોદકવત્સર્વે પતિતોદકવત્તથા ॥

उक्तातिरिक्तवाक्यानि फलं चापि तथा ततः ॥२०॥

અર્થ—ઉપર કહેલથી જુદાં વાક્યો ઉદ્ધૃતોદકનાં જેવાં એટલે ઉંચે ફેંકાએલ પાણી—વરાળ જેવાં અથવા જળાશય-માંથી પાત્રમાં લીધેલ જળ જેવા છે, તથા પડેલા પાણી જેવાં છે, અને ફળ પણ તેજ મુજબ છે.

અ કેટલાકનાં વચન હવામહેલ જેવાં નકામાં હોય છે, જેમ વરાળ હવામાં રહેલી હોય છે, તે વરાળ સ્નાન પાન વગેરે ઉપયોગમાં આવતી નથી, તેમ ડોળી માણસોનાં ખાલી વચનો તદ્દન નકામાં છે.

પાત્રમાં લીધેલ જળ જેમ પાત્રના ગુણદોષવાળું હોય છે, તેમજ કીર્તન કરનાર બીજના કહેલ વચનો કહે તેમાં બોલનારનો સારો કે નબળો ભાવ મિશ્ર થાય છે, ને તેની અસર પણ સાંભળનારપર તેવીજ થાય છે.

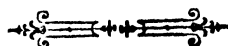
આ—કેટલાકનાં વચનો પડેલા જળ જેવાં છે. એટલે પડેલું જળ જે જે જમીનમાં થઈને જાય છે, તે તે તમામ જમીનના ગુણવાળું હિતકર કે હોષકર થાય છે, તેમજ બોલનારનો ભાવ જેવો હોય તેવી અસર સામા સાંભળનારના મન ઉપર થાય છે.

इति जीवेन्द्रियगता नानाभावं गताभुवि ॥

रूपतः फलतश्चैव गुणाविष्णो निरूपिताः ॥ २१ ॥

અર્થ—એ પ્રમાણે સ્વરૂપથી અને ફળથી પૃથ્વીઉપર જુદા જુદા ભાવને પામેલ જીવ અને ઇન્દ્રિયને વિષે રહેલા વિષ્ણુના ગુણો નિરૂપણ કર્યા.

समाप्त.

સારાંશ.

૧ આ આખા ગ્રન્થ ઉપરથી આપણને જણાય છે કે બધાનાં અંતઃકરણ સરખા સંસ્કાર પામેલાં હોતા નથી, તેમજ એક જાતની કે સરખી ભાવનાવાળા નથી. જેમ ઓછા વધતી ભાવનાવાળાં તેમજ જુદી જુદી ભાવનાવાળા માણસો હોય છે, તેમજ તેવાઓનો સંગ જુદી જુદી અસર કરનારો થાય છે.

૨ ભક્તિમાર્ગીયને કયા ભાવવાળાનો સંગ ઉત્તમ છે, કયો સંગ સાધારણ છે, અને કયો સંગ કનિષ્ઠ છે, તથા કયો

સંગ નુકસાન કરતા છે, તે બાબતનો આ ગ્રંથ આધારે વિચાર કરતાં જણાય છે કે--

૩ અમૃત સમુદ્રસમ ભાવવાળા પ્રભુના દ્વંતની સમાન છે, તેવા (૧૯ મો ભાવમાં) આ અને આમાં જણાવેલ) પ્રભુની ઇચ્છા અનુકુળ પોતાના મનની અનુકુળતા રાખનાર પૂર્ણ ભગવદ્દીય શેષ, વ્યાસ, અગ્નિ, હનુમાન, જહનુરત, નારદ, મૈત્રેય વીગેરેનો સમાગમ અતિ દુર્લભ છે. પણ કદાપિ તેવા ભાવવાળાનો સંગ ભાગ્યેદ્યથી થાય તો તેમના વચનામૃત સાંભળનારના અંતઃકરણમાં ઉત્તમ અસરપૂર્ણ ફળદાયી થાય છે.

૪ શુદ્ધોદ્ધક સમુદ્રસમ ભાવવાળા-પ્રભુ શરણાંગતનું રક્ષણ કરનાર છે, એવા ભાવવાળાનો સંગ સંસાર તાપથી શાંત કરે છે અને નિડર બનાવે છે. (૧૯ આ ભાવ)

૫ પ્રેમયુક્ત તથા સંદેહને મટાડનાર ભક્ત પાંડિતોનો (તેમો ભાવ તથા અલૌકિક જ્ઞાનવડે હરિના ગુણ કહેનારનો સંગ (૧૩ મો ભાવ) તેમજ સ્થાવર જળાશય જેવા ભાવવાળા (૧૬ મો ભાવ)નો સંગ ભાવની વિશેષ વૃદ્ધિ કરે છે.

૬ (અ) અંતર નિષ્ટાવાળા સંદેહ નીવારક પાંડિતોનો સંગ (૭ મો ભાવ).

(આ) સાધન વગેરે પ્રકારથી નવ પ્રકારની ભક્તિથી પૂર્ણ પ્રેમવાળા હોવાથી પ્રભુ ધર્મની સ્ફુરતીવાળાનો સંગ (૧૫ મો ભાવ).

(૬) મહા નદી જેવા ભાવવાળા—અનેક જન્મ વડે ભાવમાં વધેલ હોય અને તે દુઃસંગથી વધે ઘટે નહિ, તેવા ભાવવાળાનો સંગ (૧૮ મો ભાવ).

(૭) ક્ષીરોદક સમુદ્રસમ, ધૃતોદક સમુદ્રસમ ભાવવાળાનો સંગ (૧૯ના આ ભાગ મધેનો ૪, ૫, ૬ પેટાભાવ.)

આ બધાનો સંગ સાધારણ રીતે ભાવની વૃદ્ધિ કરવાવાળો છે.

૭ ગાયકો (૧લો ભાવ), પુરાણીઓ (૨જા ભાવવાળા) આ બંને જો નિરપેક્ષ ભાવથી ગુણુગાન કે કથા કરતા હોય તો સાંભળનારના ભાવનું પોષણ કરે છે. તેમજ ભગવતશાસ્ત્રમાં તત્પર પાંડિતો (૬ઠો ભાવ) નો સંગ પણ ભાવનું પોષણ કરે છે, તેમજ પૃથ્વી પર પડેલા જળ સારા સંસ્કારવાળું હોય તો (૨૦મા ભાવ પૈકી), તથા પાત્રમાં દીધેલ જળ જેવા ભાવવાળા સારા સંસ્કારવાળા હોય તો (૨૦ મા ભાવ પૈકી) તે પણ ભાવનું પોષણ કર્તા થાય છે.

૮ યોગ અને ધ્યાનયુક્ત ભાવવાળા (૧૧મો ભાવ), દધિમંડ સમુદ્ર જેવા ભાવવાળા (૧૯મા આનો ૨ જો ભાવ) અને નદીના જળ જેવા ભાવવાળા (૧૭મો ભાવ) નો સંગ તેવી ભાવનાવાળાને ગુણુ કરનાર અને બીજાને અનુપયોગી છે.

૯ અદ્ય ભક્તિ અને અદ્ય શ્રવણ (૯મા અને ૧૦ મા

- ભાવવાળા) નો સંગ સાંભળનારના મનને સંશય ઉત્પન્ન કરી મન ઢચુપચુ કરે છે, માટે તે નુકસાન કરનાર છે.
- ૧૦ ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ થયેલ નહેરના જળ જેવા (ત્રીજો ભાવ) અપેક્ષાવાળા અને ઉદર માટેજ ગાયન કરનાર અને કથા કરનાર પુરાણીઓનો સંગ, તેમજ (૪થા ભાવવાળા) વૈશ્યાદિ સંહિત મત્ત ગાયકો, (૫મા ભાવવાળા) નીચ ગાયકો (૧૨ મા ભાવવાળા) પરસેવાના જળ જેવા ભાવવાળા દેહદમન કરનાર અને શુષ્કજ્ઞાની અને [૧૪મા ભાવ]વાળા દેવાદિની ઉપાસનાના ભાવવાળા અને ક્ષાર સમુદ્રસમ ભાવવાળાનો સંગ ભક્તિ માર્ગીયને નુકસાન કરનાર થાય છે. તેમજ (૨૦મા ભાવ પૈકી) હલકા ભાવવાળાનો સંગ પણ નુકસાન કરનાર થાય છે.
- ૧૧ સુરોદક સમુદ્રના જળ જેવા ભાવવાળા (૨૦ મા આનો ૩ જા ભાવવાળા) માયાના ગુણુવડે હરિ સર્વ કરે છે, તે માયાના ગુણુવડેજ હરિમાં કર્તાપણું છે. એવી રીતે વર્ણન કરનાર માયાવાદીઓનો સંગ સર્વભાવનો નાશ કરનાર છે.

ઉપર પ્રમાણેનો વિચાર કરી પોતાના ભાવની વૃદ્ધિ કરે તેવાઓનોજ સંગ કરવા દરેક વૈષ્ણવોએ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

श्रीगोपीजनवल्लभाय नमः

अथ पंचपद्यानि (श्रोताना भेदः)

श्रीकृष्ण रसविक्षिप्त मानसा रतिवर्जिताः ॥

अनिर्वृता लोकवेदे ते मुख्याः श्रवणोत्सुकाः ॥१॥

આમાં પુષ્ટિ મુખ્ય શ્રોતાના ત્રણ વિશેષણ
આપ્યા છે.

- ૧ શ્રીકૃષ્ણરસવિક્ષિપ્તમાનસા રતિવર્જિતાઃ શ્રીકૃષ્ણના ભજનાનંદરૂપી રસમાં જેનું મન વિક્ષિપ્ત (ચોંટી ગયું છે લગ્ની લાગી રહી) છે તેથી કરીને ભગવદ ગુણઆનના શ્રવણમાં પ્રીતિ વગરના નથી, એટલે પ્રીતિવાળા છે એવા,
- ૨ લોકવેદે અનિર્વૃતા લોક અને વેદમાં આનંદ વગરના, એટલે લોકિકરૂણ અને વૈદિકરૂણની મનમાં કાંઈ ઈચ્છા નથી જેથી તેમાં જેને આનંદ આવતો નથી તેવા,
- ૩ શ્રવણોત્સુકાઃ શ્રવણમાં ઉત્સાહવાળા, શ્રવણમાં જેનો ભાવ સદા સ્થાયિ (કાયમ) રહે છે તેવા,
તે મુખ્યા તેઓ મુખ્ય શ્રોતા છે.

જેનું મન શ્રીકૃષ્ણરસમાં ખુંચી ગયું હોય તે ભક્તિ-વર્ધિની ગ્રંથમાં કહ્યા પ્રમાણે પ્રભુમાં આસક્તિની હદ સુધી પહોંચ્યો હોય તેને લૌકિક અને વૈદિક વ્યવહાર બધો બા-ધકરૂપ લાગે અને પ્રભુ વ્યસન દશાની શરૂઆત થઈ હોય તેઓ ભગવદ્ગુણગાન શ્રવણમાં ઉત્તમ મુખ્ય શ્રોતાજન છે.

વિક્લિન્નમનસો યે તુ ભગવત્સ્મૃતિવિહ્વલાઃ ॥

અર્થેકનિષ્ઠાસ્તે ચાપિ મધ્યમાઃ શ્રવણોત્સુકાઃ ॥ ૨ ॥

મર્યાદા મધ્યમ શ્રોતાના ચાર વિશેષણ છે.

૧ વિક્લિન્નમનસઃ વિશેષે કરીને આર્દ્ર (કોમળ) જેનું મન છે તેવા,

૨ ભગવત્સ્મૃતિવિહ્વલાઃ જ્યારે ભગવાનની સ્મૃતિ મનમાં થાય તે વખતે મન વિકળ (ગભરૂ) થાય તેવા,

૩ શ્રવણોત્સુકાઃ ભગવાનના ગુણગાનના શ્રવણમાં ઉત્સાહ-વાળા,

૪ (ચ્ચે) અર્થેકનિષ્ઠાઃ અર્થમાં મુખ્ય નિષ્ઠાવાળા,
અર્થ (પ્રયોજન-મોક્ષનું પ્રયોજન, અથવા બીજી રીતે કૃતાર્થ થવાનું પ્રયોજન) માં જેની નિષ્ઠા છે તેવા,
તે અપિ મધ્યમાઃ તે મધ્યમ શ્રોતા છે.

મુખ્ય શ્રોતાનું મન શ્રીકૃષ્ણરસમાં ચોંટી ગયું હોય છે, તે પ્રમાણે આ મધ્યમ શ્રોતાનું મન કાયમ ચોંટેલું હોતું નથી,

પરંતુ લગવદ્ ગુણના શ્રવણની અસર થાય તેવું કામળ મન હોય છે.

મુખ્ય શ્રોતા લગવદ્દરસમાં કાયમ વિહ્વલ હોય છે, પણ મધ્યમ શ્રોતા તો બ્યારે અંતઃકરણમાં લગવાનની સ્મૃતિ આવે તે વખતે વિહ્વલ મનવાળા થાય છે.

મુખ્ય શ્રોતા તદ્દન નિરપેક્ષભાવથી લગવદ્ગુણગાન અને શ્રવણમાં આસક્ત હોય છે, પરંતુ આ મધ્યમ શ્રોતા તો વૈદિક અર્થ (કૃણ) ભોક્ષાદિમાં નિષ્ઠાવાળા હોય છે.

આવી રીતે બધા લક્ષણમાં મધ્યમ શ્રોતા મુખ્યથી ઉતરે છે.

નિઃસંદિગ્ધં કૃષ્ણતત્ત્વં સર્વભાવેન યે વિદુઃ ॥

તે ત્વાવેશાત્તુ વિકલા નિરોધાદ્વા ન ચાન્યથા ॥૩॥

પૂર્ણભાવેન પૂર્ણાર્થાઃ કદાચિન્ન તુ સર્વદા ॥

અન્યાસક્તાસ્તુ યે કેચિદ્ અધમાઃ પરિકીર્તિતાઃ ॥૪॥

મર્યાદા અધમ (હીન, હલકા) શ્રોતાના આર વિશેષણ આપ્યા છે.

(૧) યે નિઃસંદિગ્ધં કૃષ્ણતત્ત્વં સર્વભાવેન વિદુઃ જ્યેષ્ઠો સંદેહ રહિત કૃષ્ણ તત્ત્વને સર્વભાવવડે જાણે છે તેવા,

(૨) તે આવેશાત્ તુ વિકલાઃ વા નિરોધાત્ તુ વિકલાઃ ચ અન્યથા ન, તેઓ આવેશથી વિકળ થાય છે, અથવા

નિરોધથી વિકળ થાય છે, અથવા આવેશ અને નિરોધ બંને ભાવથી વિકળ થાય છે, પરંતુ બીજે પ્રકારે વિકળ નથી હોતા,

(૩) पूर्णभावेन पूर्णार्थाः कदाचित् न तु सर्वदा कदाचित् पूर्णलाववडे पूर्ણ અર્થવાળા (લૌકિક કામના રહિત થયેલા) છે, પણ સર્વદા થતા નથી,

(૪) केचित् ये अन्यासक्ताः કેટલાક જેઓ પ્રભુ સિવાય અન્ય (લૌકિક, વૈદિક) માં અન્યાસક્ત હોય છે તેવા, તે અધમાઃ પરિકીર્તિતાઃ તેઓ અધમ શ્રોતા કહેવાય છે.

૧૨ મધ્યમ શ્રોતાનું મન કાયમ માટે કોમળ હોય છે, પરંતુ આ હીન શ્રોતાનું મન પ્રથમ વિશેષણમાં બતાવ્યા મુજબ જ્ઞાનમાં વિશેષ આસક્તિવાળું હોવાથી જો કે શ્રીકૃષ્ણ તત્વને સંદેહ રહિત સર્વભાવવડે જાણે છે, છતાં શ્રવણની અસર મધ્યમ શ્રોતા જેવું કોમળ મન ન હોવાથી મધ્યમ શ્રોતા જેવી થતી નથી.

ભક્તિની વ્યાખ્યામાંજ (માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વસ્તુ સુદ્રઢઃ સર્વતોધિકઃ સ્નેહઃ સા ભક્તિઃ ભક્તિનાં જે અંગ બતાવ્યાં છે. પ્રથમ માહાત્મ્યજ્ઞાન અને તે થયા પછી પ્રભુમાં સુદ્રઢ સ્નેહ થાય ત્યારે ભક્તિ સિદ્ધ થઈ કહેવાય છે. ભક્તિવર્દિનીમાં કહ્યા પ્રમાણે પ્રથમ પ્રેમ, પછી આસક્તિ અને પછી વ્યસન થાય ત્યારે દ્રઢ સ્નેહ થયો ગણાય, અને વ્યસન સિદ્ધ

થયા પછી સુદ્રઢસ્નેહ થાય છે ત્યારે પ્રભુમાં ભક્તિ સિદ્ધ થઈ ગણાય છે.

માહાત્મ્યજ્ઞાન જેને થયેલ છે, તેને પ્રભુની મોટાઈ સદા સ્મરણમાં આવ્યા કરેછે, પણ ત્યાર પછી જ્યારે દ્રઢસ્નેહ થાય ત્યારે પ્રભુની મોટાઈની સ્નેહના અધિકપણાને લીધે વિહ્વલ દશામાં વિસ્મૃતિ થઈ જાય છે. સ્નેહનું પ્રથમરૂપ પ્રેમ છે, તે પ્રેમની શરૂઆત થયા પછી પ્રભુની મોટાઈની સ્મૃતિ ઘટતી જાય છે, અને સ્નેહનું પ્રખળપણું થતાની સાથે પ્રભુને મળવાની ઇચ્છા વધતી જાય છે.

આ હીન અધિકારીના મનમાં પ્રભુની મોટાઈનો ખ્યાલ મુખ્યપણે વાસ કરી રહેલો હોય છે, અને પ્રેમની અરૂઆતજ થયેલી હોય છે. જેથી પ્રભુના ગુણના શ્રવણથી પ્રેમભાવથી તે શ્રવણમાં મન આવેશવાળું થાય ત્યારે અથવા પ્રભુના ગુણનું મનન કરતાં તે વખતમાં મન બીજી લૌકિક વૈદિક બાબતથી નિરોધવાળું થાય તે વખતે પ્રભુ મળવામાં મન વિકળ બને છે. મધ્યમ અધિકારીની પેઠે મનમાં ભગવત્ સ્મૃતિ થવાથીજ મન વિકળ બની જતું નથી, પણ ઉપર પ્રમાણે શ્રવણ થવાથી મન આવેશવાળું થાય તોજ મન વિકળ થાય છે, એ પ્રમાણે મધ્યમથી ઉતરતા લક્ષણ હોવાથી હીન શ્રોતા ગણાય છે.

(૩-૪) કોઈ કોઈ વખત શ્રવણની અસર મન ઉપર થવાથી મનમાં પૂરો ભાવ થઈ જવાથી થોડીવાર અપેક્ષા રહિત મન બને છે, પણ કાયમ તેવું મન રહેતું નથી, શ્રવણની અસર જાતુ ન રહેવાથી પ્રથમના અધ્યાસને લીધે મન પ્રભુ સિવાય બીજી બાબતમાં એટલે લૌકિક વૈદિક કાર્યોમાં આસક્તિવાળું બની જાય છે, વળી ભગવદ્ગુણનું જ્યારે શ્રવણ થાય છે, ત્યારે પાછું ફરીથી થોડીવાર મન પૂર્ણ અર્થવાળું થઈ નિરપેક્ષ બને છે, અને ફરીથી પાછું અન્યાસક્ત થાય છે, મધ્યમ અધિકારીનું તેમ નથી, તેઓ મોક્ષાદિ અર્થ નિષ્ઠાવાળા હોય છે, પણ લૌકિક વીગેરે અનિત્ય અર્થ નિષ્ઠાવાળા હોતા નથી માટે આ અન્યાસક્ત થનારાની હીન અધિકારીમાં ગણના છે.

अनन्यमनसो मर्त्या उत्तमाः श्रवणादिषु ॥

देशकालद्रव्यकर्तु मंत्रकर्मप्रकारतः ॥ ५ ॥

મર્ત્યાદા ઉત્તમ શ્રોતાના ૩ વિશેષણ આપ્યા છે.

(૧) देशकाल द्रव्यकर्तु मंत्र कर्मप्रकारतः દેશ, કાળ, દ્રવ્ય, કર્તા, મંત્ર, અને કર્મના પ્રકારથી,

(૨) अनन्य मनसः અનન્ય મનવાળા,

(૩) मर्त्याः માણસો.

श्रवणादिषु उत्तमाः श्रवणादिभिः उत्तम છે.

મર્ત્યાઃ એ વિશેષણ મરણ ધર્મવાળા માણસના અર્થમાં વપરાય છે. મરણ કાળને આધિન છે, જો કે સત્યલોક સુધી તમામ કાળને આધિન છે, પણ ભુલોકમાં (આલોકમાં) રહેનારને જેમ થોડી થોડી મુદતમાં જન્મ મરણ થાય છે. તેમ ઉપરના લોકનું થતું નથી જેથી સ્વર્ગાદિકમાં રહેનાર આ લોકમાં અમર કહેવાય છે, પણ વાસ્તવિક રીતે સત્યલોક સુધીમાં રહેનાર પણ અમર નથી. અક્ષરપ્રાપ્તિ થવાથીજ અમર થવાય છે, માટે ચૌદે લોક કાળને આધિન છે.

અક્ષરપ્રાપ્તિ થયા બાદ કાળનું આધિનપણું મટી જાય છે, પરંતુ અક્ષરતિત પુરૂષોત્તમની પ્રાપ્તિથી જે અગણિતાનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેવો લાલ અક્ષરપ્રાપ્તિથી મળતો નથી ગણિતાનંદનો લાલ મળે છે.

આ પાંચમા શ્લોકમાં શ્રોતાનો વર્ણવેલો અધિકાર કાળની સત્તા નીચે રહેલા માણસોનો છે. મતલબ કે તેઓ અનન્ય ભાવવાળા છતાં દેશકાલાદિ સાધનબળથી અનન્ય થવાથી મર્યાદામાં તેમની સ્થિતિ છે. પહેલા શ્લોકમાં બતાવેલ મુખ્ય શ્રોતાની સ્થિતિ આથી પણ વધારે ઉત્તમ છે, તેઓ પ્રભુ કૃપાથી અનન્ય ભાવવાળા થવાથી તેમનાપર કાળની સત્તા નથી, પણ ફક્ત પુરૂષોત્તમનીજ સત્તા છે, માટે પહેલા શ્લોકમાં બતાવેલ પુષ્ટિ શ્રોતાના લક્ષણ છે.

બીજા શ્લોકમાં બતાવેલ મધ્યમ શ્રોતા અને ત્રીજા ચોથા શ્લોકમાં બતાવેલ હીન શ્રોતાઓ: પણ મર્યાદામાં સ્થિતિ-વાળા છે કેમકે તેઓની અર્થમાં નિષ્ઠા તથા અન્ય આસક્તિ છે.

હીન અધિકારી અન્યાસક્ત છતાં પ્રભુ સિવાય બીજા દેવદેવીમાં આશ્રય હોતો નથી, અન્યાશ્રય દોષથી રહિત હોય છે.

આ ગ્રંથથી સમજવાનું છે કે શ્રોતા તરીકેની મર્યાદા હીન અધિકારીમાં ગણતરી થવા માટે પણ અન્યાશ્રયથી રહિત તો થવું જ જોઈએ. જ્યાં મર્યાદામાં હીન આધિકારી તરીકે પણ શ્રોતા તરીકે ગણાઈ શકવા જેટલું અન્યાશ્રય રહિત પણ ન હોય ત્યાં ઉત્તમોત્તમ પુષ્ટિપણું પ્રાપ્ત થવાની બાબત તો કેટલી દૂર છે, તે વાંચનારના લક્ષમાં સહજ ઉતરે તેવું છે.

સમાપ્ત.

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ

શ્રીગોપીજન વલ્લભાય નમઃ

॥ અથ ચતુઃશ્લોકી ગ્રન્થઃ ॥

ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થ અનુક્રમે પ્રાપ્ત થાય છે.

૧ ધર્મ=કરુણ. આ જીંદગીમાં પોતાની ખરી કરુણે બ-
ળવવાથી પોતાને જે પદાર્થ મેળવવાની ઇચ્છા હોય તે પદાર્થ
(અર્થ) પ્રાપ્ત થાય છે. ઇચ્છાપૂર્વક મળેલા પદાર્થના લોગથી
કામ (ઇચ્છા) પૂર્ણ થાય છે. કામ પૂર્ણ થયા બાદ મનની
વૃત્તિ નિષ્કામ થાય છે. જ્યારે નિષ્કામ વૃત્તિ થઈ એટલે
મોક્ષનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે.

૨ જેટલી ધર્મ (કરુણ) બળવવાની ઓછી સમજણ
હોય છે, અને તે અમલમાં મૂકવામાં જેટલી કપટ બુદ્ધિ
હોય છે તે પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર અર્થ અને કામ પણ અપૂર્ણ
અને મલિન પ્રાપ્ત થાય છે, જેથી છેવટ સુધી કામ પૂર્ણ
થઈ નિષ્કામ થવાતું નથી, જેથી મોક્ષને રસ્તો ચડાતું નથી.

૩ આપણી જીંદગીમાં આપણે બળવવાના જે ધર્મો છે
તે એટલા બધા છે કે કેટલેક પ્રસંગે તેમાંથી એક ધર્મ

બળવતાં બીજા ધર્મ (કરજ) ને હાની પહોંચે છે, આથી ઘણાને મોહ ઉત્પન્ન થાય છે, જેથી ધર્મના ખરા સ્વરૂપથી અજ્ઞાન રહી ચારે પુરૂષાર્થમાંથી ભ્રષ્ટ થાય છે.

૪ શ્રી આચાર્યજી મહાપ્રભુજીએ ધર્મ (કરજ) ની બાબતમાં મોહ ઉત્પન્ન ન થાય માટે દરેક જણાસુને આ બાબતમાં બોધ આપ્યો કે ધર્માધર્માગ્ર દર્શનમ્ આ વિવેક દરેક ધર્મ બળવતાં યાદ રાખવો, એટલે ધર્મ અને અધર્મનું દર્શન કરવું. જે કાર્યમાં ધર્મ વિશેષ અને અધર્મ એછો માલમ પડે તો તે કાર્ય જરૂર પ્રસંગે કરવું, પણ જે કાર્યમાં ધર્મ એછો અને અધર્મ વિશેષ માલમ પડે તો કાર્ય સર્વથા ન કરવું. જે કાર્યમાં અધર્મની છાયા નજ હોય તેતો અવસ્ય કરવું. પણ તે કાર્ય પ્રભુ કાર્ય છોડીને તો નજ કરવું.

૫ કોઈ ધર્મ બળવતાં તેમાં પોતાની આસક્તિ ન રાખવી અને કશા ફળની ઇચ્છા પણ ન રાખવી એ પ્રમાણે વર્તવાથી મોહ ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ રહેશે નહિ.

૬ સ્મૃતિકારોએ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરૂષાર્થ કહેલા છે, તે ગૌણ છે, અને વેદમાં બતાવેલા ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરૂષાર્થ મુખ્ય છે, માટે વેદના રહસ્યરૂપ મુખ્ય પુરૂષાર્થનું ભાન કરાવવા ચતુઃશ્લોકી

ગ્રંથ બનાવ્યો છે. આ બતાવેલ પુરુષાર્થોમાં મન એટલું બધું પરોવવું કે ગૌણ પુરુષાર્થમાં કશો મોહ ઉત્પન્ન થવા અવકાશજ ન રહે.

હવે ચાર પ્રકારના અલૌકિક પુરુષાર્થો બતાવે છે.

સર્વદા સર્વભાવેન ભજનીયો વ્રજાધિપઃ ॥

સ્વસ્યાયમેવ ધર્મો હિ નાન્ય કાપિ કદાચન ॥ ૧ ॥

અર્થઃ—હુમેશાં સર્વભાવવડે વ્રજાધિપ ભજનીય છે. પોતાનો એજ ધર્મ છે, ક્યારે અને કોઈ જગોએ પણ અન્ય ધર્મ નથી.

૧ સર્વભાવ—આપણા મનમાં પ્રેમની જે લાગણી રહેલી છે તેને ભાવ કહે છે. આ પ્રેમ એટલે ભાવ પુરેપુરો પ્રભુમાં જોઈએ, પરંતુ પ્રભુના વિસ્મરણને લીધે એ પ્રેમ લૌકિકમાં જોડાએલો છે. ફરીથી એ પ્રેમ લૌકિકમાંથી કાઢી પ્રભુપ્રત્યે જોડવા માટે લૌકિકમાં જે જે વસ્તુમાં પ્રેમ લાગેલો હોય તે તે વસ્તુસહિત તે પ્રેમ ભગવાનમાં જોડવો.

૨ વ્રજાધિપ (વ્રજ=ગાયોને રાખવાનું સ્થળ, નિઃસાધન જીવોને રહેવાનું સ્થળ, લૌકિક ત્યાગપૂર્વક રહેવાનું સ્થળ.)

જે જે જીવો લૌકિક ત્યાગપૂર્વક પ્રભુને ભજવામાં નિઃસાધન છે તેમના અધિપ એટલે સર્વ પ્રકારે પાલન કરનાર, નિઃસાધન જીવોનું સર્વ રીતે રક્ષણ કરનાર.

૩ ભજનીય-સેવા કરવા યોગ્ય.

સેવા-પોતાના કાંઈ પણ સુખની અપેક્ષા વગર ફક્ત પ્રભુનું સુખ વિચારીને કાયાની ગતિ જ્યાં જ્યાં થાય એ સર્વ સેવા છે.

૪ ધર્મ-કૃષ્ણ, કર્તવ્ય, આ જીવગીમાં જે કર્તવ્ય છે તે.

ધર્મ અનેક રીતે વર્ણવાય છે, પણ ધર્મનું છેવટ લક્ષ્યબિંદુ એટલે ધર્મનું સફળપણું તો વ્રજાધિપનું સેવનજ છે. બીજા ધર્મો આ ધર્મ વિના નકામા છે. આ ધર્મ બળવી શકાય તેને માટે સાધન દશામાં બીજા ધર્મો (બીજા કૃષ્ણ) સહાયકર્તા છે પણ વ્રજાધિપના સેવન સિવાય બીજા ધર્મો પ્રભુપ્રાપ્તિમાં તો નકામાજ છે.

एवं सदा स्मकर्त्तव्यं स्वयमेव करिष्यति ॥

प्रभुः सर्वः समर्थो हि ततो निश्चिततां व्रजेत् ॥ २ ॥

અર્થઃ—ધર્મ બાબતમાં કહ્યા પ્રમાણે વ્રજાધિપનું સેવન સદા કરવું, અને ભક્તના અર્થ સંબંધી કાર્યો સર્વ સમર્થ પ્રભુ પોતેજ કરશે, તેથી નિશ્ચિતપણાથી રહેવું.

અર્થની બાબતમાં આ લોક સંબંધી અને પરલોક સંબંધી પ્રભુ પોતાની ઇચ્છાથી કરશે, એવો વિવેક મનમાં રાખવો, અને નિશ્ચિતથી રહી પ્રભુ સેવા સ્મરણ કરવું. અર્થ બાબતમાં પોતાની કેવી સ્થિતિ થશે તે બાબતમાં

નિશ્ચિંત રહેવું. જે સ્થિતિમાં પ્રભુ રાખે તે બ્યાજખીજ છે, પોતાની તેવી સ્થિતિ ચોચ છે, એમ પ્રભુ ઇચ્છાને અનુકુળ મન કરવું તે લક્ષિતમાર્ગમાં અર્થ છે, અને આજ અર્થ સર્વ અર્થમાં શ્રેષ્ઠ છે. કારણ ખીજ સર્વ અર્થ અનિત્ય અને ક્ષણિક સુખ આપનાર છે, તેમજ સુખને બદલે દુઃખ પણ કરે છે. પરંતુ આ અર્થ સુખ સાગરને આપનાર છે. નિત્ય હોવાથી આનંદાત્મક છે.

यदि श्रीगोकुलाधीशो धृतः सर्वात्मना हृदि ॥

ततः किमपरं ब्रुहि लौકિકै वैदિકैरपि ॥ ૩ ॥

અર્થઃ—જો શ્રીગોકુલાધીશ હૃદયમાં સર્વ પ્રકારે ધારણ કર્યા તો પછી લૌકિક અને વૈદિકવડે પણ ખીજું શું મેળવવાનું છે, તે તું કહે.

કામ એટલે ઇચ્છા. તેનું સ્થાન અંતઃકરણ છે. જે વસ્તુની તિવ્ર ઇચ્છા અંતઃકરણમાં થાય, તે વસ્તુ અંતઃકરણમાં મુખ્ય સ્થાન ભોગવે છે. વિચાર કરતાં જણાય છે કે પ્રભુ સિવાય અન્ય તમામ વસ્તુ સદોષ છે, માટે સદોષ વસ્તુની કામનાથી અંતઃકરણ સદોષ થાય છે, માટે અંતઃકરણમાં સદોષ વસ્તુને જગો ન આપતાં નિર્દોષ પ્રભુનેજ સર્વ પ્રકારે ધારણ કરવામાં આવે તો પછી લૌકિક કે વૈદિકવડે ખીજું શું ઇચ્છવા ભોગ છે ? કંઈ નહિ.

અતઃ સર્વાત્મના શશ્વત્ ગોકુલેશ્વરપાદયોઃ

સ્મરણં ભજનં ચાપિ ન ત્યાજ્યમિતિ મે મતિઃ ॥ ૪ ॥

અર્થઃ—શ્રીગોકુલાધીશને હૃદયમાં ધારણ કર્યા પછી પણ સર્વ પ્રકારે રૂઢી રીતે શ્રીગોકુલેશ્વરના ચરણકમળનું સ્મરણ અને સેવા કરવાં, છોડવાં નહિ. એમ મારી મતિ છે. (એ પ્રમાણે ભક્તિમાર્ગીય ચોથા પુરુષાર્થનું ઉત્તમ સ્વરૂપ શ્રીમહાપ્રભુજી જણાવે છે.)

મર્યાદાનો મોક્ષ અક્ષર પ્રાપ્તિ છે. પ્રભુ પોતે અક્ષરાતિત છે, માટે સર્વથી ઉત્તમ મોક્ષ તો અક્ષરાતિત પુરૂષોત્તમના ચરણ કમળની પ્રાપ્તિ છે. હૃદયમાં ધારણ થયેલ ગોકુલાધીશના ચરણ કમળનું સ્મરણ સદા કરવાથી તે ચરણ કમળ હૃદયમાં દ્રઢ થાય છે, અને પછી સુદ્રઢ થાય છે, એથી ઉત્તમ પછી કાંઈ નથી. આ બાબત ભક્તિવર્દિની ગ્રંથમાં વિસ્તારથી બતાવેલ છે. શ્રી મહાપ્રભુજી અનન્ય દાસને આ અંતિમ (બહુજ બારીક) રહસ્ય બતાવે છે. પોતાની મતિનું અંતિમ રહસ્ય ભક્તને બતાવી જણાવે છે કે ઉત્તમ દાસ તેજ સ્વામીનું સર્વસ્વ છે.

જાહેર ખખર.

ભેટ તરીકે વહેંચવા મંગાવનારને નીચે પ્રમાણે મળશે.

૧ યમુનાષ્ટક, વિવેકધૈર્યાશ્રય અને લક્ષિતવર્દ્ધિની એ ૩ ગ્રંથો રોયલ ૫૦ રતલી કાગળો ૧૬ પેજ ૩ ફરમાનું ૪૮ પૃષ્ઠનું પુસ્તક.

૧૦૦ નકલના ૩-૦-૦ મોકલવાનું ખર્ચ મંગાવનારને શિર.

૨ નવરત્ન, અંતઃકરણપ્રબોધ, જલભેદ, પંચપદ્યાનિ તથા ચતુઃશ્લોકી નામે ૫ ગ્રંથો ઉપર પ્રમાણે કાગળો ૧૬ પેજ ૪ ફરમાનું ૬૪ પૃષ્ઠનું પુસ્તક.

૧૦૦ નકલના ૪-૦-૦ મોકલવાનું ખર્ચ મંગાવનારને શિર.

ખંને જાતની લેગી અથવા એક જાતની ૫૦૦ નકલો એક સાથે મંગાવનારને રેલવે ખર્ચ પુસ્તકાલય તરફથી આપવામાં આવશે.

તૈયાર થાય છે.

ષોડશ ગ્રંથો પુરા-સરળ લાખામાં સાધારણ લણેલા વૈષ્ણવો માટે અષાઠ માસમાં બહાર પડશે. કદ લગભગ ૨૫૦ પૃષ્ઠ થશે.

અગાઉથી થનાર ગ્રાહકોને સાદા પુઠાના ૦-૪-૦ } ટપાલ ખર્ચ
પાકા પુઠાના ૦-૫-૦ } જુદું.

એકજ સ્થળના ૨૫ અથવા વધારે ગ્રાહકો થશે તો રેલવે ખર્ચ પુસ્તકાલય તરફથી મળશે. વૈશાક વદ ૦)) સુધીમાં નામ નોંધાવો—

ધંધુકા પુષ્ટિમાર્ગીય પુસ્તકાલય તરફથી પ્રિ થયેલા પુસ્તકો.

- ૧ બ્રહ્મવાદ (શ્રી હરિરાયજી કૃત) ની ગોપાળજીભટ્ટે
સંસ્કૃત ટીકા ઉપરથી ગુજરાતીમાં....
- ૨ બોડશ ગ્રંથો પૈકી યમુનાદેવ, વિવેકધૈર્યાશ્રય અને
ભક્તિવર્દિની ગ્રંથોની સરળ સમજણ.... ૦
- ૩ બોડશ ગ્રંથો પૈકી નવરત્ન, અંતઃકરણપ્રબોધ, જલ-
સેદ, પંચપદ્યાનિ અને ચતુર્લોકી નામે ૫ ગ્રંથો
સરળ સમજણ સાથે-સાધારણ વૈષ્ણવો માટે.... ૦-૧-૦

તૈયાર થાય છે.

બોડશ ગ્રંથો પૈકી બાકીના ગ્રંથો ચાર ચાર મળી બે લાગમાં
દરેક લાગની નોંધાવર ૦-૧-૦ પ્રમાણે થશે. વૈશાક માસ સુધીમાં
બહાર પડશે.

મળવાના ઠેકાણાં—

ધંધુકા—પ્રસિદ્ધ કરનાર પાસેથી.

મોરબી—ગાંધી રણછોડલાલ હરિલાલ ધંધુકાવાળા.

મુંબાઈ—બળદેવદાસ કૃષ્ણદાસ કીર્તનીયા.

નડીયાદ—ત્રીલોવનદાસ પીતાંબરદાસ.

ભાવનગર—પુરાણી છોટાલાલ વિઠ્ઠલદાસ ભટ્ટ.

